

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д.УШИНСЬКОГО»

Долинський Борис Тимофійович

УДК: 378.937+378.126+370.12

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО
ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ НАВИЧОК І ВМІНЬ
У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Одеса – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського», Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
Богущ Алла Михайлівна,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К.Д.Ушинського», завідувач кафедри теорії і методики
дошкільної освіти

Офіційні опоненти – доктор педагогічних наук, професор
Кічук Надія Василівна,
Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, завідувач кафедри загальної і соціальної педагогіки

– доктор педагогічних наук, професор
Біда Олена Анатоліївна,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, директор
навчально-наукового інституту педагогічної освіти, соціальної роботи
та мистецтва

– доктор педагогічних наук, професор
Коваль Людмила Вікторівна,
Бердянський державний педагогічний
університет, директор інституту психолого-педагогічної освіти та
мистецтв, завідувач кафедри початкової освіти

Захист дисертації відбудеться 14 червня 2011 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 при Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий 06 травня 2011 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.С.Трифопова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження визначається різким погіршенням здоров'я підростаючого покоління, що зумовлено соціальним, економічним, екологічним станом українського суспільства на сучасному етапі. З огляду на це, одним із найважливіших завдань вищої школи є підготовка майбутніх учителів, які здатні вирішувати питання збереження здоров'я як учнів, так і свого власного. Сучасний етап розвитку суспільства потребує консолідації свідомості навколо ідеї побудови гуманістично орієнтованої, демократичної держави. Особливого значення набуває модернізація освіти на принципах демократизації та гуманізації, створення умов для всебічного розвитку інтелектуальних і професійних якостей особистості й формування високого рівня її здоров'я.

В Україні одним із пріоритетних завдань у системі освіти визначено виховання в особистості відповідального ставлення як до власного здоров'я, так і здоров'я довколишніх людей. Формування культури здоров'я, навичок здорового способу життя, ціннісного ставлення до власного здоров'я повинно започатковуватися з молодшого шкільного віку. Адже не таємниця, що сьогодні значна кількість дітей має відхилення у здоров'ї і незадовільну фізичну підготовку, що пов'язано з великим навчальним навантаженням молодших школярів, порушенням чергування праці та відпочинку, зменшенням рухової активності учнів.

Значну увагу проблемі збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління приділяється у Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Міжгалузевої комплексної програми «Здоров'я нації на 2002-2011 роки», Національній програмі «Діти України», Концепції «Здоров'я через освіту» та ін.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що питання збереження й зміцнення здоров'я були постійною увагою науковців різних часів, від античних філософів (Аристотель, Сократ, Гіппократ, І. Кант та ін.) до сучасних учених, предметом досліджень яких виступили різноманітні аспекти: формування здорового способу життя, валеологічної культури, культури здоров'я (Г. Апанасенко, В. Бобрицька, А. Богуш, М. Болотова, О. Бондаренко, І. Брехман, Є. Булич, Є. Вайнер, О. Ващенко, Г. Власюк, М. Гончаренко, В. Горашук, С. Горбунова, М. Гриньова, Н. Денисенко, О. Дубогай, В. Зайцев, О. Калюжна, Н. Кічук, С. Кириленко, Т. Книш, С. Коренєва, Г. Кривошеєва, О. Куделіна, В. Нестеренко, С. Лапаєнко, І. Муравов, П. Плахтій, І. Поташнюк, Н. П'ясецька, О. Савченко, С. Свириденко, С. Симоненко, В. Сокорєв, Д. Солопчук, С. Страшко, С. Тищенко, О. Трещева, А. Турчак, О. Філіп'єва, Н. Хамська, Є. Чернишова, Т. Шаповалова, В. Шахненко, Б. Шиян, І. Яковлева та ін.); формування здорового способу життя молодших школярів (О. Біда, С. Кондратюк, О. Савченко, С. Свириденко та ін.); збереження та зміцнення здоров'я учнів у сім'ї

(Т. Жаровцева, С. Корнієнко та ін.); виховання гігієнічних навичок, навчання безпеки життєдіяльності школярів (С. Волкова, Н. Міллер), здоров'язбережувальні технології у підготовці спеціалістів (С. Гримблат, Ю. Кобяков, Л. Коваль, М. Коржова, М. Носко, К. Оглоблін, М. Сентизова, Г. Соловійов), здоров'язбережувальний простір (Л. Єлькова, В. Ірхін, В. Одінцева, Г. Серіков, С. Сидорчик, Д. Сомов) тощо.

Закономірно, що це відповідальне завдання покладається державою насамперед на вчителя: головна увага має бути зосереджена на підготовці нового покоління педагогів, підвищенні їхньої загальної культури, професійної кваліфікації та соціального статусу до рівня, що відповідає їхній ролі в суспільстві. З огляду на зазначене, перед вищою школою сьогодні постає важливе завдання щодо підготовки майбутнього вчителя початкових класів до сумлінної ґрунтовної оздоровчої і профілактичної роботи з учнями молодших класів, який здатний не лише навчати й виховувати школярів, а й формувати в них культуру здоров'я, тобто ціннісне ставлення до власного здоров'я.

Натомість аналіз наукових джерел свідчить, що у вітчизняній педагогіці, на жаль, не надається належної уваги теоретичним і методичним засадам формування готовності майбутніх учителів початкових класів до організації життєдіяльності молодших школярів, навчання й виховання їх на основі здоров'язбережувальних методик, формування в дітей здоров'язбережувальних навичок та вмінь, що викликає певні труднощі в подальшій роботі вчителя з учнями особливо в початковій школі, коли закладається фундамент ціннісного ставлення особистості до власного здоров'я. Отже, означене свідчить про наявність низки суперечностей, які вимагають першочергового розв'язання, а саме між:

- потребами реалізації мети суспільства щодо виховання здорового покоління і реальним станом теоретико-методичного обґрунтування підготовки майбутніх учителів початкової школи до здійснення здоров'язбережувальної діяльності;
- актуальністю використання в освітньому процесі спеціальних методик збереження та зміцнення здоров'я і недостатньою розробленістю та впровадженням їх на практиці;
- необхідністю формування у молодших школярів здоров'язбережувальних навичок і вмінь і неготовністю до здійснення такої діяльності майбутніх учителів початкової школи;
- зростаючим усвідомленням студентами необхідності отримання знань щодо зміцнення й збереження свого здоров'я та відсутністю необхідного методичного супроводу процесу формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь в умовах сучасних вищих педагогічних навчальних закладів;

Нерозробленість проблеми, її актуальність зумовили вибір теми дослідження: «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження виконана

відповідно до наукової теми кафедри педагогіки «Дослідження педагогічних засад підготовки вчителя національної школи» (№0100U000958), що входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського». Автором досліджено проблему підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховному процесі.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (протокол № 1 від 29 серпня 2008 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології при НАПН України (протокол № 9 від 25 листопада 2008 р.).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні й апробації концепції та експериментальної моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

Мета дослідження зумовила розв'язання таких завдань:

1. Визначити методологічні підходи та розробити науково-обґрунтовану концепцію підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності.
2. Розкрити та науково обґрунтувати сутність і компонентну структуру феномена «готовність майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок та вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності».
3. Визначити поняття «здоров'язбережувальні навички», «здоров'язбережувальні вміння», «здоров'язбережувальна діяльність учителя початкових класів»; уточнити поняття «культура здоров'я», «здоровий образ життя», «здоров'язбережувальне середовище».
4. Виявити чинники, що впливають на процес формування готовності студентів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності.
5. Визначити компоненти, критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності.
6. Виявити й науково обґрунтувати педагогічні умови ефективного формування готовності майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності.
7. Розробити, науково обґрунтувати й апробувати експериментальну модель і методику підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

Об'єкт дослідження – професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів початкової школи.

Предмет дослідження – педагогічні умови ефективної підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

Загальна гіпотеза дослідження: підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності є складовою цілісної моделі підготовки майбутніх фахівців і розглядається як педагогічна система, яка містить мету, завдання, зміст, засоби, методи, форми, компоненти, критерії і показники результативності підготовки майбутніх учителів початкових класів, що дозволить на професійному рівні забезпечувати ефективну здоров'язбережувальну діяльність у навчально-виховному процесі початкової школи.

Загальну гіпотезу конкретизовано частковими припущеннями, що визначають сутність експериментальної методики, а саме: процес підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок та вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності буде ефективним, якщо реалізувати такі педагогічні умови:

- забезпечення позитивної мотивації студентів на здійснення здоров'язбережувальної діяльності з учнями початкової школи у навчально-виховній діяльності;
- взаємозв'язок валеологічної освіти з дисциплінами гуманітарного, соціально-економічного, природничо-наукового, професійного та практичного циклів фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи;
- насичення процесу фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи інтерактивними методами навчання, спрямованих на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь;
- залучення майбутніх учителів початкової ланки освіти до фізкультурно-оздоровчої та спортивно-ігрової діяльності.

Провідна ідея дослідження. Формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності здійснюється за умови впровадження у навчально-виховний процес початкової школи здоров'язбережувальної діяльності, що розуміється як складне, багатофункціональне соціальне явище і передбачає впровадження здоров'язбережувальних методик, шляхом застосування відповідних засобів та методів організації навчально-виховного процесу, які не зашкоджують здоров'ю дітей і спрямовані на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь, що сприяють збереженню фізичного, психічного, соціального, морально-духовного здоров'я учасників навчально-виховного процесу під час навчальної, виховної, ігрової, спортивно-ігрової, фізкультурно-оздоровчої, дозвілєвої, екологічної діяльності.

Концепція дослідження. Підготовка студентів факультетів початкового навчання майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності є спеціальним, цілеспрямованим, керованим і вимірваним процесом, що зумовлює обґрунтування концептуальних ідей дослідження на різних рівнях: методологічному, теоретичному та практико-орієнтованому.

1. Методологічний рівень відбиває взаємозв'язок і взаємодію наукових підходів щодо вирішення проблеми формування готовності майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності. Зокрема:

- особистісно-діяльнісний підхід зумовлений тим, що лише в діяльності особистість найбільш повно засвоює необхідні знання й оволодіває відповідними вміннями та навичками майбутньої професійної діяльності. Зважаючи на різноманітність і багатоплановість діяльності, яку здійснює учитель початкової школи (навчально-виховна, спортивно-ігрова, фізкультурно-оздоровча, ігрова, дозвіллева, екологічна та ін.), застосування саме особистісно-діялісного підходу сприятиме підготовці студентів до такої організації навчальної і позанавчальної роботи з молодшими школярами, яка не зашкоджуватиме їхньому здоров'ю, водночас забезпечить відповідно до суб'єкт-суб'єктних позицій залучення молодших школярів до різноманітних видів особистісно-значущої діяльності, її усвідомлення, що сприятиме формуванню в них здоров'язбережувальних навичок і вмінь;

- системний підхід орієнтує на необхідність формування цілісної особистості студентів, що передбачає формування і розвиток їхніх професійних та особистісних якостей, які сприятимуть підготовці до здоров'язбережувальної діяльності в умовах початкової школи;

- культурологічний підхід дозволяє розглядати педагогічні явища на широкому загальнокультурному тлі соціуму як сукупність культурних компонентів, однією із складових якої є культура здоров'я, формуванню якої необхідно приділяти особливу увагу під час навчання студентів у вищому педагогічному навчальному закладі. Основним завданням культурологічного підходу є навчання й виховання майбутнього вчителя початкової школи як суб'єкта, здатного до власного культурного саморозвитку, а також спроможного ввести дитину у світ культури, надати їй допомогу в культурному самовизначенні, здійснюючи формування культури здоров'я у навчально-виховному процесі;

- аксіологічний підхід, реалізація якого передбачає формування в майбутніх учителів початкових класів сукупності відносно стійких цінностей педагогічної діяльності, оволодіння якими забезпечує трансформацію їх в особистісно значущі, і передбачає виховання у студентів індивідуального ідеалу здоров'я, прагнень до самореалізації, що зумовлює необхідність формування у майбутніх учителів, зокрема початкової школи, навичок і вмінь здоров'язбереження,

готуючи їх до здійснення такої діяльності з молодшими учнями в подальшій професійній діяльності.

2. Теоретичні засади дослідження становлять: сучасні концепції підготовки майбутніх учителів у вищій школі (Ю. Бабанський, І. Богданова, А. Богуш, Б. Гершунський, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, М. Дьяченко, Е. Карпова, Н. Кічук, Л. Коваль, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, З. Курлянд, А. Линенко, О. Пехота, В. Радул, О. Савченко, В. Сластьонін та ін.), теоретико-методологічні засади формування культури здоров'я особистості (В. Бароненко, Н. Бірюков, І. Брехман, Е. Вайнер, М. Віленський, І. Глінянова, В. Горащук, Г. Зайцев, І. Ільїна, В. Ірхін, Е. Казін, Г. Калпчев, В. Колбанов, М. Колеснікова, Н. Кураєв, В. Магін, М. Носко, І. Пічугіна, О. Шкитирь, А. Щедріна та ін.); наукові дослідження в галузі педагогіки здоров'я (Н. Абаскалова, Р. Айзман, Т. Акбашев, Ш. Амонашвілі, А. Амосов, П. Анохіна, Р. Баєвський, Л. Барков, І. Брехман, Е. Вайнер, Д. Давиденко, В. Дубровський, Г. Зайцев, Е. Казін, В. Колбанов, Г. Кураєв, Ю. Лісцин, І. Смирнов, Л. Татарнікова, А. Хрипкова та ін.); наукові доробки, присвячені застосуванню здоров'язбережувальних технологій у системі освіти (О. Ахвердова, І. Боев, Л. Губарева, К. Гюлушанян, І. Малашихіна, Н. Медведєва, В. Муравйова, Г. Соловійов); різноманітні аспекти формування культури здоров'я школярів (С. Авчиннікова, Р. Ахундров, О. Бабенкова, О. Біда, В. Вишневський, Е. Воронін, Т. Нікіфорова, О. Новолодська, Е. Федосимов та ін.).

3. Практико-орієнтований підхід передбачає апробацію ефективності процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності. Специфіка формування готовності до здійснення зазначеної діяльності вбачається в організації й застосуванні цілісної педагогічної системи, що ґрунтується на створенні здоров'язбережувального освітнього середовища в навчальному закладі і забезпечує результативність упровадження здоров'язбережувальних знань, умінь і навичок у процес безпосередньої практичної діяльності.

Відповідно до гіпотези, цілей, завдань і концепції використовувалися такі **методи дослідження**: теоретичні: системний аналіз філософської, психологічної, соціологічної і педагогічної наукової літератури з проблем професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи, педагогічної діяльності, який використовувався на етапах визначення об'єкта, предмета, мети, гіпотези, розробки концепції, завдань дослідження, обґрунтування організаційно-змістових засад підготовки майбутніх фахівців початкової ланки освіти; історико-логічний – під час дослідження теоретичних засад означеної проблеми, історії її розгортання в різні часи; теоретичне моделювання – з метою розробки моделі підготовки студентів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів; емпіричні: діагностичні (бесіди, опитування, анкетування, тестування) на пошуковому та діагностувальному етапах для вивчення стану підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування

здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів; обсерваційні – спостереження за навчально-виховним процесом; праксиметричні: вивчення навчальної документації, навчальних планів, програм і результатів діяльності студентів; експериментальні методи, з-поміж яких провідним був педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) з метою формування готовності майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів; на етапі узагальнення одержаних результатів використовувалися кількісний та якісний аналізи, методи математичної статистики.

База дослідження. Експеримент проводився на факультетах початкового навчання в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Миколаївському національному університеті імені В. О. Сухомлинського, Рівненському державному гуманітарному університеті. В експерименті взяли участь 352 студенти факультетів початкового навчання. У формувальному експерименті були задіяні викладачі (35 осіб) і студенти спеціальності «Початкове навчання» (174 особи), учні початкових класів (120 осіб).

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що

– вперше розроблено та науково-обґрунтовано концепцію підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності, яка охоплює методологічний (категорії, підходи, закономірні явища), теоретичний (чинники, умови, сутність підготовки, зміст), методичний (методика формувального етапу експерименту з підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності) аспекти;

– визначено компоненти (мотиваційний, змістовий, технологічний, рефлексивний, здоров'язбережувальний), критерії та їх показники (спонукально-ціннісний: наявність позитивної мотивації на здійснення педагогічної діяльності; настанова на ціннісне ставлення до здоров'я; наявність мотивації на досягнення успіху в діяльності, спрямованої на формування у молодших школярів здоров'язбережувальних навичок і вмінь; когнітивно-валеологічний: наявність валеологічних знань; наявність умінь прогнозувати здоров'язбережувальну діяльність; обізнаність й орієнтація на впровадження здоров'язбережувальних методик у навчально-виховну діяльність; організаційно-діяльнісний: наявність організаційних і комунікативних умінь; уміння організувати і здійснювати здоров'язбережувальну діяльність; уміння вирішувати педагогічні ситуації, наявність адекватної реакції на вчинки довколишніх людей (конфліктоусталеність); володіння здоров'язбережувальними методиками; оцінно-моніторинговий: уміння оцінювати і контролювати результати своєї діяльності; вміння здійснювати моніторинг власного здоров'я та здоров'я вихованців; уміння вдосконалювати здоров'язбережувальну діяльність (визначати припущені помилки і вносити корективи у власну діяльність); оздоровчо-поведінковий:

сформованість потреби в заняттях фізичною культурою і спортом; усвідомлення цінності власного здорового образу життя; наявність відчуття психологічного комфорту); схарактеризовано рівні (високий, достатній, середній, низький) готовності майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності;

– теоретично обґрунтовано й експериментально апробовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності (забезпечення позитивної мотивації студентів на здійснення здоров'язбережувальної діяльності з учнями початкової школи у навчально-виховній діяльності; взаємозв'язок валеологічної освіти з дисциплінами гуманітарного, соціально-економічного, природничо-наукового, професійного та практичного циклів фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи; насичення процесу фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи інтерактивними методами навчання, спрямованих на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь; залучення майбутніх учителів початкової ланки освіти до фізкультурно-оздоровчої та спортивно-ігрової діяльності);

– виявлено чинники, що позитивно впливають на підготовку майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності (здоров'язбережувальне середовище, позитивний соціально-психологічний клімат, саморегуляція поведінки у професійній діяльності);

– розроблено експериментальну модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності на основі особистісно-діяльнісного, системного, аксіологічного, культурологічного підходів, сучасних теорій педагогічної і соціально-педагогічної діяльності, професійно-педагогічної підготовки студентів вищих педагогічних закладів освіти;

– визначено сутність і структуру феномена «готовність майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності», понять «здоров'язбережувальні навички» «здоров'язбережувальні вміння», «здоров'язбережувальна діяльність учителя початкових класів»; класифіковано здоров'язбережувальні навички і вміння молодших школярів;

– уточнено поняття «культура здоров'я», «здоровий образ життя», «здоров'язбережувальне середовище»;

– подальшого розвитку набула теорія і методика професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи та моніторинг якості її результатів.

Практична значущість дослідження полягає у розробці та впровадженні у практику підготовки майбутніх фахівців початкової ланки у вищому педагогічному навчальному закладі

методики діагностики рівнів сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності; експериментальної методики формування готовності майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь молодших школярів у навчально-виховній діяльності, репрезентованої у навчальних спецкурсах «Основи культури здоров'я», «Здоров'язбережувальна діяльність учителя початкової школи», методичних рекомендаціях з педагогічної практики. Запропоновані в дослідженні критерії та показники сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності, а також методика діагностування її вияву можуть бути використані науковцями і викладачами вищих навчальних педагогічних закладів для її оцінки, що сприятиме корекції і вдосконаленню професійної підготовки майбутніх учителів інших спеціальностей за умови врахування специфіки їхньої майбутньої педагогічної діяльності. Основні положення, результати і висновки проведеного дослідження можуть використовуватися під час проведення занять у вищих педагогічних закладах освіти, інститутах післядипломної педагогічної освіти, педагогічних коледжах; для розробки нормативних і варіативних педагогічних курсів, а також для наукових досліджень.

Результати дослідження впроваджувались у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (акт упровадження № 2082 від 05 жовтня 2010 р.), Миколаївському національному університеті імені В. О. Сухомлинського (акт упровадження № 01/1585 від 27 жовтня 2010 р.), Бердянському державному педагогічному університеті (акт упровадження № 2 від 03 вересня 2010 р.), Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького (акт упровадження № 272/03 від 13 вересня 2010 р.), Рівненському державному гуманітарному університеті (акт упровадження № 159 від 19 жовтня 2010 р.), Республіканському вищому навчальному закладі «Кримський гуманітарний університет» (м. Ялта) (акт упровадження № 121 від 04 жовтня 2010 р.), Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника (акт упровадження № 01-08/06-01-1283 від 26 жовтня 2010 р.), Львівському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти (акт упровадження № 8 від 20 вересня 2010 р.), Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка (акт упровадження № 1/2960 від 06 жовтня 2010 р.).

Достовірність результатів дослідження забезпечувалась опорою на наукову методологію, вихідні теоретичні положення і понятійно-термінологічний апарат, багаторічним вивченням проблеми, використанням комплексу взаємопов'язаних методів дослідження, адекватних його предмету, об'єкту і завданням, результатами експериментальної перевірки розроблених положень і рекомендацій, поєднанням якісного та кількісного аналізу одержаних емпіричних даних.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження

доповідалися на International Forum “Modern Tendencies in the Pedagogical Science of Ukraine and Israel: The Way to Integration” (Israel-Odessa, 2010), міжнародних («Адаптаційні можливості дітей і молоді» (Одеса, 2000, 2004, 2008), «Еколого-біологічні питання освіти і виховання» (Одеса, 2007), «Проблемы физической культуры населения, проживающего в условиях неблагоприятных факторов окружающей среды» (Гомель, 2005, 2007, 2009), «Проблеми реабілітації» (Одеса, 2008), «Розвиток наукових досліджень 2008» (Полтава, 2008), «Наукові дослідження – теорія і експеримент» (Полтава, 2009); «Педагогічні, психологічні і медико-біологічні проблеми диференціації навантажень у фізичному вихованні та спорті» (Одеса, 2010), «Образовательное пространство и индивидуальность: современная дидактика, задания диагностики, оценка качества образования» (Запорожье, 2010)); всеукраїнських («Управління якістю підготовки фахівців у вищій школі: історія, досвід, перспективи» (Одеса, 2006, 2007), «Якість підготовки фахівців в умовах Болонського процесу» (Одеса, 2007)); міжвузівських («Формування патріотизму, моральності, культури, здорового способу життя у студентської молоді» (Одеса, 2006 р.), «Формирование творческих профессиональных умений в процессе подготовки будущих воспитателей дошкольных учреждений и учителей начальных классов» (Євпаторія, 2010)) науково-практичних конференціях; IV та V Всеукраїнських науково-практичних читаннях студентів і молодих науковців, присвячених педагогічній спадщині К. Д. Ушинського (Одеса, 2006, 2007).

Публікації. Результати дослідження представлено у 58 працях, з них: монографії – 2; навчальна програма – 1; наукових статей у виданнях, затверджених ВАК України – 28; тез доповідей і статей в інших виданнях – 27.

Особистий внесок автора у працях у співавторстві полягає у розробці лекційних занять і тем для самостійної роботи студентів, аналізі статистичних матеріалів відносно забруднення біосфери Землі, аналізі концепцій екологічного виховання, визначенні сутності поняття «екологічна культура», обробці результатів опитування студентів, визначенні ролі спортивно-ігрової діяльності в навчально-виховному процесі початкової школи, розробці практичних рекомендацій щодо самостійних занять фізичними вправами молодших школярів, визначенні ролі вчителя у процесі адаптації молодших школярів до умов навчання в початковій школі, особливостей фізичного розвитку дітей молодшого шкільного віку, сутності поняття «навички здорового способу життя молодших школярів».

Матеріали кандидатської дисертації «Особенности физического воспитания детей со сложными сенсорными нарушениями», захищеної у 1993 році, в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (475 найменувань, з них 39 іноземною мовою), додатків. Зміст викладено на 399 сторінках тексту, до яких входять 10 схем, 48 таблиць, 1 рисунок,

7 діаграм, що займають 6 сторінок основного тексту. Додатки викладено на 78 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано об'єкт, предмет, мету, концепцію, завдання і методи дослідження, викладено наукову новизну одержаних результатів, їх практичну значущість, подано відомості про апробацію і впровадження результатів наукового пошуку, структуру дисертаційної роботи.

У першому розділі «**Методологічні засади підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності**» розглянуто методологічні підходи до організації навчально-виховного процесу у вищій школі з метою підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів.

Під методологією розуміється структура процедур дослідження, їх послідовність, побудова знання, отриманого внаслідок застосування цих процедур, або сукупність тих загальних правил, принципів і методів, що використовуються в науковому дослідженні в тій чи тій галузі науки незалежно від того, з яким ступенем точності вони сформульовані і чи взагалі сформульовані, або систему теоретичних знань, що виконують роль керівних принципів, знаряддя наукового дослідження і конкретних засобів реалізації вимог наукового аналізу. На підставі аналізу філософської, психологічної та педагогічної наукової літератури було визначено методологічні підходи, на яких ґрунтуватиметься процес підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності: аксіологічний, системний, особистісно-діяльнісний та культурологічний.

Аксіологічний підхід (Б. Анан'єв, В. Андрєєва, І. Артюхов, І. Бех, Є. Бондаревська, В. Василенко, Б. Додонов, О. Дробницький, А. Здравомислов, І. Ісаєв, О. Киричук, Д. Леонт'єв, Г. Лялюк, В. Момов, В. М'ясищев, В. Ольшанський, В. Сластьонін, В. Сухомлинський, М. Тітма, В. Тугарінов, В. Шахов, Н. Щуркова, С. Явоненко, В. Ядов та ін.) у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи передбачає сформованість у студентів системи соціально-спрямованого ціннісного ставлення до духовних та матеріальних засобів у формуванні здорового способу життя; їхню здатність реально та об'єктивно оцінювати свої фізичні, психоемоційні, духовні, соціальні можливості; розуміння здоров'я і фізичної досконалості людини як практичної, соціальної, особистісної, національної, етичної та загальнолюдської цінності і виявляється в усвідомленні необхідності дотримуватися здорового образу життя, що дозволить найбільш повно здійснювати завдання здоров'язбереження свого й учнів у майбутній професійній діяльності.

Підготовка майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності передбачає спрямованість навчально-виховного процесу вищої школи на формування у студентів відповідних ціннісних

орієнтацій як основи їхнього ставлення до здоров'язбережувальної діяльності в майбутній професії: ставлення до здоров'я як найвищої цінності, налаштованість на здоров'язбережувальну діяльність, орієнтація на здоровий образ життя, настанова на позбавлення шкідливих звичок, орієнтація на постійне здійснення моніторингу здоров'я, усвідомлення цінності здоров'я і життя учнів початкової школи; спрямованість на просвітницьку діяльність у галузі здоров'язбереження.

Системний підхід (О. Авер'янов, В. Афанасьєв, Ю. Бабанський, В. Беспалько, І. Бех, В. Блауберг, Т. Ільїна, Р. Інне, М. Каган, С. Клепко, Ю. Колягін, Н. Кузьміна, Н. Нікандров, В. Садовський, В. Семиченко, Л. Спирін, О. Уємов, М. Фрумкін, А. Цофнас, Г. Югай, Е. Юдін та ін.) у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності зумовлений необхідністю формування цілісної особистості студентів, і спрямований на розвиток їхніх професійних та особистісних якостей, які сприятимуть підготовці до здоров'язбережувальної діяльності в умовах початкової школи. Застосування системного підходу передбачає взаємодію між студентами і викладачами в різних видах діяльності: навчальній (взаємодія валеологічної освіти з дисциплінами гуманітарного, соціально-економічного, природничо-наукового, професійного та практичного циклів фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи), виховній (позааудиторна виховна робота, що передбачає організацію і проведення фізкультурно-спортивних змагань, творчих конкурсів, спортивних свят), самостійній (організація пошукової і дослідницької діяльності студентів з питань здоров'язбереження, самостійні заняття фізичною культурою і спортом (спортивні секції, гуртки, самостійні заняття), застосування одержаних знань і вмінь під час педагогічної практики, з урахуванням збереження і зміцнення здоров'я молодших школярів.

Особистісно-діяльнісний підхід (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Л. Анциферова, О. Асмолов, О. Бал, М. Басов, Г. Батищев, Л. Виготський, В. Давидов, М. Дьомін, І. Зимня, М. Каган, О. Леонтєв, А. Маргуліс, К. Платонов, С. Рубінштейн, В. Суходольський та ін.) передбачає організацію навчально-виховного процесу студентів як управління їхньою навчальною діяльністю, переорієнтацію загального процесу на визначення і вирішення студентами конкретних навчальних завдань за умови оволодіння ними орієнтувальною основою та алгоритмом виконання певного виду діяльності. Оскільки будь-яка діяльність стимулюється потребою, то для викладача вищої школи, який буде реалізовувати особистісно-діяльнісний підхід, головним є формування у студентів їхньої власної навчальної потреби щодо узагальнених способів навчальної діяльності, засвоєння нових знань, формування більш досконалих умінь в усіх видах діяльності. Особистісна складова цього підходу означає, що навчання у вищому педагогічному навчальному закладі повинно будуватися з урахуванням минулого досвіду студентів, їхніх особистісних якостей у суб'єкт-суб'єктній взаємодії. Увесь процес навчання повинен відбуватися «через особистість» студента, враховуючи його мотиви, ціннісні орієнтації, життєві і професійні інтереси, перспективи

і т. ін. Діяльнісна складова в особистісно-діяльнісному підході передбачає врахування провідної діяльності студентів, а саме: навчально-педагогічної, тобто в майбутньому – професійної педагогічної діяльності. Вона містить у собі всі чинники людської діяльності (потреби, мету, завдання, умови й засоби їх досягнення, дії та операції), що вирізняються специфікою свого предметного змісту з-поміж інших видів діяльності. Особистісно-діяльнісний підхід в аспекті дослідження передбачає спрямованість процесу підготовки майбутніх учителів на здобуття знань, умінь і навичок щодо організації різноманітної діяльності (навчально-виховної, спортивно-ігрової, фізкультурно-оздоровчої, дозвіллевої, просвітницько-валеологічної та ін.), яка б не зашкоджувала їхньому здоров'ю і здоров'ю учнів.

Культурологічний підхід (В. Біблер, Є. Бондаревська, І. Колмогорова, Н. Крилова, С. Кульневич та ін.), у контексті формування педагогічної культури вчителя передбачає оволодіння ним загальною і професійною культурою, активне засвоєння педагогічної теорії, цінностей, технологій і визначається як сукупність теоретико-методологічних положень та організаційно-педагогічних заходів, спрямованих на створення умов для засвоєння і трансляції педагогічних цінностей і технологій, що забезпечуватимуть творчу самореалізацію особистості вчителя у професійній діяльності. Культурологічний підхід у підготовці студентів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів дозволив виокремити в контексті дослідження у професійній культурі майбутніх учителів початкової школи сукупність таких культурних компонентів, як педагогічна культура, фізична культура, валеологічна культура, екологічна культура, культура здоров'я, що становлять здоров'язбережувальний культурний напрям, зорієнтований на формування культури здоров'я майбутніх педагогів.

Під культурою здоров'я розуміємо важливий компонент загальної і професійної культури майбутнього вчителя початкової школи, який визначає формування, збереження та зміцнення його власного здоров'я та здоров'я молодших школярів, сприяє виробленню правильного ставлення людини до самої себе, прагненню до самопізнання, формування, розвитку і самовдосконалення своєї особистості, формуванню відповідних здоров'язбережувальних навичок і вмінь у щоденній поведінці, дотриманні здорового образу життя.

У другому розділі «Здоров'язбережувальна парадигма в сучасній педагогічній науці» на підставі вивчення психолого-педагогічної та методичної літератури проаналізовано сучасні вимоги, що ставляться до початкової школи в галузі здоров'я. Було з'ясовано, що з метою удосконалення процесу підготовки майбутніх учителів досліджено наповнення змісту освіти питаннями здоров'я (Н. Абаскалова, В. Колбанов, Л. Татарнікова та ін.); здійснено пошук шляхів збереження й зміцнення здоров'я школярів засобами здоров'язбережувальних технологій (Т. Ахутіна, Н. Смирнов, І. Гезер та ін.), упроваджено валеологічний підхід до підготовки майбутніх учителів (М. Безруких, І. Брехман, Н. Богдан, В. Касаткін, В. Колбанов, Ю. Науменко, Т.

Орехова, Л. Татарнікова та ін.) тощо.

Індивідуальне здоров'я особистості містить такі складові, як:

– психічне здоров'я, що розглядається як сукупність настанов, якостей і функціональних здібностей майбутніх учителів початкової школи, що дозволяє їм адаптуватися до довкілля і є необхідним у професійній діяльності;

– фізичне здоров'я, що забезпечується позитивним ставленням до здоров'я як до загальнолюдської цінності, достатньою руховою активністю, раціональним харчуванням, дотриманням санітарно-гігієнічних навичок, а також визнанням необхідності занять фізкультурно-оздоровчими, спортивно-ігровими вправами, що сприятимуть не лише формуванню у майбутніх учителів початкової школи здоров'язбережувальних навичок і вмінь, зміцненню їхнього фізичного здоров'я, а й набуттю умінь організувати відповідну здоров'язбережувальну діяльність у подальшій професійній діяльності;

– морально-духовне здоров'я, під яким розуміється наявність у майбутніх учителів початкової школи системи цінностей, настанов і мотивів їхньої поведінки у професійній діяльності, що передбачає формування відповідних здоров'язбережувальних навичок і вмінь, спрямованих на розвиток високої духовності людини і пов'язаних з такими загальнолюдськими цінностями, як добро, любов, краса й т. ін. і є передумовою їхнього самоствердження у суспільстві та професійній педагогічній діяльності;

– соціальне здоров'я, що передбачає наявність у майбутніх учителів початкової школи сформованих знань, умінь і навичок спілкування (з дітьми, їхніми батьками, колегами тощо), соціальної поведінки у професійній діяльності й соціумі, відповідає нормам, які ставить до вчителя суспільство, і не зашкоджують як їхньому здоров'ю, так і здоров'ю вихованців;

– професійне здоров'я учителя, що визначається як цілісний багатомірний динамічний стан організму, який дозволяє педагогу максимально реалізовувати свій творчий потенціал у професійно-педагогічній діяльності.

Науково обґрунтованим є той факт, що фізичне, психічне, моральне, духовне і професійне здоров'я взаємопов'язані між собою, тобто, якщо людина має певні відхилення у психіці, то це, безумовно, відбивається на інших гранях, які й складають індивідуальне здоров'я особистості. З огляду на це, важливого значення під час навчання у вищому педагогічному навчальному закладі набуває пропагування здорового образу життя.

Здоровий образ життя майбутнього вчителя початкової школи передбачає сформованість навичок і вмінь повсякденної поведінки, що спрямована на збереження і зміцнення власного здоров'я (фізичного, психічного, морального, духовного соціального, професійного), дотримання ціннісних настанов щодо здоров'я і здійснення педагогічної діяльності, яке ґрунтується на організації навчально-виховного процесу з урахуванням формування здоров'язбережувальних

навичок і вмінь у молодших школярів.

У дослідженні визначено, що здоров'язбережувальні навички – це усвідомлене й усталене виконання особистістю автоматизованих дій щодо збереження і зміцнення здоров'я у незмінних стандартних ситуаціях, а здоров'язбережувальні вміння – здатність застосовувати здобуті знання і навички в нових складних життєвих ситуаціях, не зашкоджуючи як власному здоров'ю, так і здоров'ю інших людей.

Формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь – процес тривалий, не всі навички можливо сформувати в молодшому шкільному віці, зважаючи на психологічні та фізіологічні особливості учнів цього віку, а також ураховуючи відсутність соціального досвіду дітей. З огляду на це, було класифіковано здоров'язбережувальні навички і вміння, які доцільно і можливо формувати в учнів початкової школи, організовуючи певні умови в навчально-виховному процесі відповідно до визначених складових індивідуального здоров'я особистості:

– навички і вміння забезпечення соціального здоров'я: культурної поведінки, виявлення співчуття, спільної роботи з іншими людьми, правильного мовлення, активного слухання, міжособистісного спілкування, побудови стосунків, чіткого висловлювання своєї думки, бути членом команди;

– навички та вміння забезпечення морально-духовного здоров'я: поваги до старших, свідомої дисципліни, вимогливості до себе та один до одного, прояву волі, наполегливості, бережливого ставлення до природи; прояву милосердя, співпереживання, розуміти почуття, потреби і проблеми інших людей, допомагати та підтримувати їх тощо;

– навички та вміння забезпечення психічного здоров'я: самоконтролю, поведінки в конфліктних ситуаціях, прийняття рішень, управління емоціями, адекватної самооцінки, правильно виражати свої почуття; контролювати прояви гніву, переживати невдачі;

– навички та вміння забезпечення фізичного здоров'я: раціонального харчування, рухової активності, загартовування, дотримання санітарно-гігієнічних вимог, здорового способу життя; чергувати розумову і фізичну активність, знаходити час для регулярного харчування й повноцінного відпочинку, самостійних занять фізкультурно-оздоровчою діяльністю.

Формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів здійснюється за умови впровадження у навчально-виховний процес початкової школи здоров'язбережувальної діяльності вчителя початкових класів, яка визначається як складне, багатофункціональне соціальне явище, що передбачає впровадження здоров'язбережувальних методик шляхом застосування відповідних методів і засобів організації навчально-виховного процесу, які не зашкоджують здоров'ю дітей і спрямовані на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь, що сприяють збереженню фізичного, психічного, соціального, морально-духовного здоров'я учасників навчально-виховного процесу. Здоров'язбережувальна діяльність учителя передбачає здійснення у

початковій школі таких видів діяльності, як: навчальна, виховна, ігрова, спортивно-ігрова, фізкультурно-оздоровча, дозвіллева, екологічна, які є взаємопов'язаними і спрямованими на зміцнення фізичного, психічного, морально-духовного й соціального здоров'я молодших школярів; формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь, що передбачає оптимізацію навчально-виховного процесу.

У третьому розділі «Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування здоров'язбережувальних навичок та вмінь молодших школярів у навчально-виховній діяльності як педагогічна проблема» проаналізовано стан підготовки студентів факультетів початкового навчання на сучасному етапі, визначено компонентну структуру, критерії, показники і схарактеризовано рівні готовності майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів; науково обґрунтовано педагогічні умови та чинники, що сприяють їхній підготовці до зазначеної діяльності.

Професійна підготовка майбутніх учителів початкового навчання до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у дітей молодшого шкільного віку в навчально-виховній діяльності – це цілісний педагогічний процес, який характеризується набуттям студентами фундаментальних знань у галузі фізичного та психічного розвитку дітей, їхніх індивідуальних та психофізіологічних особливостей, формування на цій підставі відповідних умінь і навичок, що сприятимуть здійсненню майбутніми вчителями ефективних заходів щодо формування у школярів здоров'язбережувальних навичок і вмінь, використовуючи різні види діяльності (навчальну, виховну, ігрову, фізкультурно-оздоровчу, екологічну, спортивно-ігрову, дозвіллеву тощо).

Результатом такої підготовки виступає готовність студентів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь молодших школярів у навчально-виховній діяльності, що визначається як психофізіологічний стан майбутнього вчителя, який володіє теоретичними знаннями, практичними вміннями й навичками, системою мотиваційних настанов щодо організації та ефективного здійснення здоров'язбережувальної діяльності в початковій школі, спрямованої на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

У структурі готовності майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності виокремлено мотиваційний, змістовий, технологічний, рефлексивний та здоров'язбережувальний компоненти, оцінка рівнів сформованості яких у дослідженні визначалася за такими критеріями: спонукально-ціннісний (показники: наявність позитивної мотивації на здійснення педагогічної діяльності; настанова на ціннісне ставлення до здоров'я; наявність мотивації на досягнення успіху в діяльності, спрямованої на формування у молодших школярів здоров'язбережувальних навичок і вмінь); когнітивно-валеологічний (показники: наявність валеологічних знань; наявність умінь

прогнозувати здоров'язбережувальну діяльність; обізнаність й орієнтація на впровадження здоров'язбережувальних методик у навчально-виховну діяльність); організаційно-діяльнісний (показники: наявність організаційно-комунікативних умінь; вміння організувати і здійснювати здоров'язбережувальну діяльність; вміння вирішувати педагогічні ситуації, наявність адекватної реакції на вчинки довколишніх людей (конфліктоусталеність), володіння здоров'язбережувальними методиками); оцінно-моніторинговий (показники: вміння оцінювати і контролювати результати своєї діяльності; вміння здійснювати моніторинг власного здоров'я і здоров'я вихованців; вміння вдосконалювати здоров'язбережувальну діяльність (визначати припущені помилки й вносити корективи у власну діяльність)); оздоровчо-поведінковий (показники: сформованість потреби в заняттях фізичною культурою і спортом; усвідомлення цінності власного здорового образу життя; наявність відчуття психологічного комфорту).

Визначення компонентної структури готовності майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності та критеріальний підхід дозволили виокремити рівні сформованості зазначеної готовності (високий, достатній, середній і низький).

Високий рівень готовності був характерний студентам з високим ступенем позитивної мотивації на здійснення педагогічної діяльності й на досягнення успіху в діяльності, спрямованої на формування у молодших школярів здоров'язбережувальних навичок і вмінь, у них сформоване ціннісне ставлення до здоров'я. Майбутні вчителі цього рівня мають глибокі й міцні валеологічні знання, уміють прогнозувати здоров'язбережувальну діяльність, добре обізнані й зорієнтовані на впровадження здоров'язбережувальних технологій у майбутній професійній діяльності. У таких студентів на високому рівні сформовані комунікативні та організаторські здібності, вони вирізняються вмінням організувати діяльність як усього колективу, так і кожного учня окремо без нанесення шкоди їхньому здоров'ю, при цьому психологічно комфортно себе почувають. Студенти з високим рівнем готовності вміють точно й правильно оцінювати свою діяльність і діяльність своїх вихованців, контролювати свій стан; вони цілком адекватно реагують на вчинки довколишніх людей, не виявляють конфліктності у стосунках з ними; наявні вміння і бажання самовдосконалення щодо здоров'язбережувальної діяльності шляхом опрацювання психологічної, педагогічної, методичної літератури, вивчення педагогічного досвіду тощо. Високо цінують своє здоров'я, а тому дотримуються здорового способу життя, не мають шкідливих звичок. Таких студентів відрізняє вміння здійснювати моніторинг свого здоров'я й слідкувати за змінами в ньому; вони активно займаються фізичною культурою, є пропагандистами здорового способу життя, активними, енергійними, їхні думки, почуття й емоції спрямовані на досягнення поставлених цілей, можуть довго зберігати зосередженість уваги, вміють керувати зацікавленістю учнів, концентрувати їхню увагу, добирати та компоновувати навчально-виховний матеріал з

урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, їхнього стану здоров'я; навчально-виховну й позанавчальну діяльність будують на підставі інтересів учнів.

Достатній рівень готовності притаманний студентам, які мають здебільшого позитивну мотивацію на здійснення педагогічної діяльності, зацікавленість у досягненні успіху в діяльності, спрямованої на формування у молодших школярів здоров'язбережувальних навичок і вмінь, вони усвідомлюють необхідність ціннісного ставлення до здоров'я. Майбутні вчителі мають достатні валеологічні знання, у них наявні вміння прогнозувати здоров'язбережувальну діяльність, студенти здебільшого обізнані й зорієнтовані на впровадження здоров'язбережувальних методик у майбутній професійній діяльності, натомість вони ще відчувають утруднення під час застосування набутих знань та вмінь у своїй професійній діяльності. У таких студентів розвинені комунікативні та організаторські здібності, вони вміють організовувати діяльність як усього колективу, так і кожного учня окремо, що сприяє збереженню їхнього здоров'я, при цьому психологічно комфортно себе почувають. Студенти з достатнім рівнем готовності переважно правильно оцінюють свою діяльність і діяльність своїх вихованців, уміють контролювати свій стан; вони достатньо доброзичливо ставляться до доколишніх людей, не конфліктні у відносинах з ними; майбутні вчителі усвідомлено самовдосконалюють здоров'язбережувальну діяльність шляхом опрацювання наукової та спеціальної літератури. Такі студенти загалом усвідомлюють цінність свого здоров'я, однак не завжди дотримуються здорового способу життя, здебільшого не мають шкідливих звичок, уміло здійснюють моніторинг свого здоров'я, є пропагандистами здорового способу життя, займаються фізичною культурою, проте нерегулярно. Вони виявляють активність, зацікавлені в досягненні поставлених цілей, можуть зберігати зосередженість уваги, уміло керують зацікавленістю учнів, концентрують їхню увагу, добирають і komponують навчально-виховний матеріал з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, їхнього стану здоров'я, навчально-виховну й позанавчальну діяльність намагаються будувати на підставі інтересів учнів.

Середній рівень характерний для студентів, які спрямовані на педагогічну діяльність, пов'язану зі збереженням та зміцненням здоров'я, проте цей інтерес має ситуативний характер; їхні бажання здебільшого залежать від обставин. Діяльність із формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь має споглядальний характер, їм притаманна відсутність ініціативи в навчанні. Валеологічні знання, а також знання специфіки діяльності, спрямованої на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів, є епізодичними. Недостатньо уміло використовують одержані знання на практиці. Вони здатні впроваджувати здоров'язбережувальні методики у практичну діяльність лише за аналогією, прагнуть до шаблонних дій. Студенти із середнім рівнем готовності необ'єктивно оцінюють свою діяльність, здебільшого їхня самооцінка є завищеною, вони не вміють контролювати свій емоційний стан;

стосунки з довколишніми людьми мають нестійкий характер, здатні на конфлікт; недостатньо усвідомлюють необхідність самовдосконалення відносно здоров'язбережувальної діяльності, мають поверхові знання і при застосуванні їх у практичній діяльності припускаються помилок. Такі студенти не усвідомлюють цінності свого здоров'я, здебільшого не дотримуються здорового способу життя, мають шкідливі звички. Вони відчують труднощі в ході здійснення моніторингу свого здоров'я, не займаються фізичною культурою; виявляють пасивність, байдуже ставляться до досягнення поставлених цілей, зберігають зосередженість уваги лише на короткий час, відчують труднощі в керуванні зацікавленістю учнів, концентрацією їхньої уваги, невміло добирають і компонують навчально-виховний матеріал, під час здійснення здоров'язбережувальної діяльності не враховують вікові й індивідуальні особливості та стан здоров'я молодших школярів, навчально-виховну й позанавчальну діяльність виконують без емоційного забарвлення, особливої зацікавленості.

Низький рівень характерний для пасивних у навчанні студентів, які не виявляють інтересу до педагогічної діяльності, пов'язаної зі збереженням та зміцненням здоров'я; мотивація до здійснення такої діяльності є низькою. Мають нечітке уявлення про діяльність з формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь, у них несформована ініціативність у навчанні, безвідповідально ставляться до виконання завдань, пов'язаних із здоров'язбереженням. Такі студенти мають поверхові валеологічні знання, не вміють використовувати їх на практиці. Їм важко впроваджувати здоров'язбережувальні методики у практичну діяльність, ці студенти зазнають значних труднощів під час виконання такої діяльності, не відчують необхідності у здобутті нових знань, не зацікавлені в самовдосконаленні, в них не спостерігається прагнення до самоаналізу й самооцінки своєї діяльності, не вміють контролювати свій емоційний стан; стосунки з довколишніми людьми мають негативний характер; такі студенти часто вступають у конфлікт, спостерігається швидка зміна настрою; не вміють налагоджувати стосунки з людьми. Студенти з низьким рівнем не усвідомлюють цінності свого здоров'я, не дотримуються здорового способу життя, мають шкідливі звички, не вміють адекватно оцінити стан власного здоров'я, здійснити моніторинг свого стану, не відчують потреби в заняттях фізичною культурою. Вони виявляють пасивність, не мають чітко поставлених цілей, неухважні, мають поверхові знання щодо форм, методів і засобів збереження здоров'я як свого власного, так і учнів, не вміють добирати й компонувати навчально-виховний матеріал, враховувати вікові й індивідуальні особливості і стан здоров'я молодших школярів; навчально-виховну й позанавчальну діяльність виконують формально, зазнають труднощів у виявленні і виправленні припущених помилок в організації здоров'язбережувальної діяльності.

Зауважимо, що в Державному стандарті підготовки майбутніх учителів початкової школи хоча й наголошується на необхідності формування знань про здоров'я, дотримання здорового

способу життя, занять різноманітними фізичними вправами для запобігання перевтоми дітей, однак не акцентується уваги на формуванні в дітей саме навичок і вмінь здоров'язбереження, не зазначаються вимоги і до здоров'язбереження самих майбутніх учителів початкових класів. Акцентується лише на необхідності професійно-педагогічного самовдосконалення, самоактуалізації у професійній діяльності і не наголошується на дотриманні здорового способу життя, виконання заходів, що сприятимуть збереженню психічного, соціального, морально-духовного, фізичного та професійного здоров'я.

Проведене анкетування майбутніх учителів початкової школи з метою виявлення їхньої обізнаності щодо культури здоров'я, здорового образу життя та здоров'язбережувальної діяльності вчителя початкової школи засвідчило, що студенти недостатньо обізнані з діяльністю вчителя щодо навичок і вмінь здоров'язбереження дітей у навчальному та позанавчальному процесах, що потребує цілеспрямованої роботи з метою оволодіння ними практичними вміннями та навичками здійснення здоров'язбережувальної діяльності з молодшими школярами в ході навчання та під час педагогічної практики.

У дослідженні визначено педагогічні умови, що сприятимуть збереженню та зміцненню здоров'я студентів і їхньої підготовки до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності. Під педагогічними умовами підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності розуміємо спеціально організовані обставини, що впливають на розвиток професійних та особистісних якостей студентів, сприяють формуванню їхньої культури здоров'я, дотримання здорового образу життя й забезпечують результативність навчально-виховного процесу вищого навчального закладу у формуванні готовності здійснювати здоров'язбережувальну діяльність з молодшими школярами. Такими педагогічними умовами виступили: забезпечення позитивної мотивації студентів на здійснення здоров'язбережувальної діяльності з учнями початкової школи у навчально-виховній діяльності; взаємозв'язок валеологічної освіти з дисциплінами гуманітарного, соціально-економічного, природничо-наукового, професійного та практичного циклів фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи; насичення процесу фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи інтерактивними методами навчання, спрямованих на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь; залучення майбутніх учителів початкової ланки освіти до фізкультурно-оздоровчої та спортивно-ігрової діяльності.

Виявлено чинники ефективного впровадження визначених педагогічних умов у навчально-виховний процес вищої школи, як-от: здоров'язбережувальне середовище, позитивний соціально-психологічний клімат і саморегуляція поведінки у професійній діяльності.

Здоров'язбережувальне середовище вищого навчального закладу розглядаємо як

цілеспрямовану систему навчально-виховної діяльності, що не зашкоджує здоров'ю майбутніх учителів; надає можливість набуття особистістю досвіду культуровідповідної поведінки; забезпечує умови для фізичного, психологічного, соціального і духовного комфорту, що сприяє збереженню і зміцненню здоров'я суб'єктів педагогічного процесу, їхній продуктивній навчально-пізнавальній та практичній діяльності.

У четвертому розділі «Експериментальна робота з підготовки майбутніх учителів молодших класів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності» подано результати констатувального та прикінцевого етапів експериментальної роботи зі студентами факультету початкового навчання щодо їхньої готовності до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності; висвітлено експериментальну модель формування готовності майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

Проведення констатувального етапу дослідження передбачало визначення особливостей і специфіки процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності, якісних та кількісних характеристик готовності до здійснення відповідної діяльності у процесі їхнього професійного навчання. У дослідженні, що тривало упродовж 2005-2010 рр., взяли участь викладачі (35 осіб) і студенти спеціальності «Початкове навчання» (352 особи) Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Рівненського державного гуманітарного університету, Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

Результати, що були одержані в ході констатувального етапу експерименту на підставі використання низки методик (модифікована шкала оцінки мотивації ставлення до професійної діяльності, за А. Карелінім, анкета «Ваше ставлення до здоров'я», методика «Мотивація успіху і боязнь невдач» А. Реана, тест для визначення рівня знань молоді про здоров'я, карта-схема оцінки сформованості вмінь організації здоров'язбереження, карта самооцінки готовності студентів до здоров'язбережувальної діяльності з молодшими школярами, методика визначення комунікативних та організаторських здібностей (КОЗ-1), питальник «Мої дії щодо власного здоров'язбереження», методика визначення рівня конфліктостійкості, методика визначення ступеня здоров'я, тест самооцінки здоров'я, самооцінка рівня рефлексії, індивідуальна програма фізкультурно-оздоровчих занять молоді, анкета оцінки способу життя, методика визначення психологічного клімату групи), засвідчили здебільшого недостатню сформованість готовності майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності. Так, більшість студентів мали низький (в ЕГ – 31 %, у КГ – 30 %) і середній

(ЕГ – 37 %, КГ – 38 %) рівні сформованості готовності до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності. На достатньому рівні знаходилося 22 % студентів в ЕГ та 21 % у КГ, на високому рівні – 10 % респондентів в ЕГ та 11 % у КГ.

На формувальному етапі експерименту було розроблено експериментальну модель, яка передбачала підготовку майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності та обіймала три етапи реалізації визначених педагогічних умов. Метою першого – когнітивно-збагачувального етапу було озброєння студентів знаннями щодо виховання культури здоров'я, необхідності дотримання здорового образу життя, специфіки діяльності вчителя початкових класів з формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності. Другий – діяльнісний – етап передбачав набуття прикладних умінь і навичок здоров'язбережувальної діяльності майбутніми вчителями початкової школи у процесі професійної підготовки. Завершальний – практико-орієнтований етап мав за мету втілення майбутніми вчителями одержаних знань, умінь і навичок здоров'язбережувальної діяльності під час педагогічної практики в початковій школі та дитячих оздоровчих таборах. Поетапна реалізація педагогічних умов впливала на здобуття студентами необхідних знань, розвиток у них умінь і навичок, формування особистісних і професійних якостей майбутніх учителів, що входили до визначених компонентів (мотиваційний, змістовий, технологічний, рефлексивний та здоров'язбережувальний) готовності майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів, які оцінювалися за відповідними критеріями (спонукально-ціннісний, когнітивно-валеологічний, організаційно-діяльнісний, оцінно-моніторинговий, оздоровчо-поведінковий). Результатом упровадження експериментальної моделі виступила сформованість рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

На когнітивно-збагачувальному етапі реалізація першої педагогічної умови – «забезпечення позитивної мотивації студентів на здійснення здоров'язбережувальної діяльності з учнями початкової школи у навчально-виховній діяльності» – здійснювалася під час викладання спецкурсу «Основи культури здоров'я», який мав за мету озброєння студентів знаннями щодо виховання культури, збереження і зміцнення здоров'я, а також формування у майбутніх учителів життєвих настанов на дотримання здорового образу життя. Завданнями спецкурсу було: оволодіння майбутніми вчителями початкової школи системою знань про здоров'я людини і чинники, що впливають на формування культури здоров'я; обґрунтування необхідності дотримання здорового образу життя; усвідомлення студентами цінності здоров'я у професійній діяльності; ознайомлення студентів із різними способами підтримки фізичного, соціального, психічного, духовно-

морального та професійного здоров'я. У процесі самостійної роботи студенти повинні були визначити сутність феномена «здоров'я» і його трактування на різних етапах розвитку людства за допомогою законодавчої, філософської, психологічної та педагогічної літератури; класифікувати причини виникнення ознак професійного нездоров'я учителя початкової школи та визначити шляхи їх запобігання; проаналізувати вплив професійного здоров'я учителя на організацію навчально-виховного процесу в початковій школі і стан здоров'я молодших школярів. Крім цього, було запропоновано написання (за вибором) педагогічного твору-роздуму «Як я уявляю професію вчителя початкової школи», «Культура здоров'я учителя початкової школи: її сутність і специфіка», «Особистість учителя початкової школи» і т. ін., що сприяло розвитку вмінь студентів чітко висловлювати свої думки, навичок критичного мислення, визначало ставлення до майбутньої професійної діяльності.

Оскільки відведеного на спецкурс часу було недостатньо, всебічному розгляду порушених питань у галузі здоров'я сприяло впровадження другої педагогічної умови «взаємозв'язок валеологічної освіти з дисциплінами гуманітарного, професійного, соціально-економічного, природничо-наукового та практичного циклів фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи». Задля цього було проведено відповідну роботу з викладачами, які викладають ці дисципліни та взаємодія з якими сприяла більш глибокому усвідомленню студентами цінності здоров'я, необхідності здійснення здоров'язбережувальної діяльності в навчально-виховній і позакласній роботі з учнями початкової школи.

Під час викладання навчальної дисципліни «Педагогіка» з'ясувався негативний вплив наявної системи освіти на здоров'я і розвиток молодших школярів, розроблялися шляхи вирішення завдань забезпечення здоров'я дітей у навчально-виховному процесі, розкривалися причини зниження здоров'я учнів на уроці, розглядалася методика організації уроків із спрямуванням на здоров'язбереження молодших школярів, визначалися методи, за допомогою яких учитель міг би не лише не зашкодити, а й зміцнювати фізичне, психічне, соціальне і морально-духовне здоров'я учнів. На заняттях з «Народознавства» основна увага приділялася розгляду питань здоров'я за допомогою тлумачення його у фольклорній творчості українського народу. У процесі самостійної роботи студенти повинні були дібрати перлини усної народної творчості і розподілити їх за визначеними складовими індивідуального здоров'я особистості; розробити проект класної години чи позакласного виховного заходу з теми «Народна мудрість про здоров'я». Взаємодія з дисципліною «Вікова анатомія, фізіологія і гігієна» передбачала набуття студентами знань про вікові особливості організму дітей молодшого шкільного віку, його взаємовідносини з довкіллям, закономірності, що забезпечують здоров'я школярів, підтримують їхню високу працездатність у ході виконання різних видів навчальної діяльності. Під час викладання дисципліни «Загальна психологія» завданням викладачів було формування у студентів інтересу до пізнання іншої людини

і самопізнання, прагнення до використання цих знань у майбутній педагогічній діяльності. Значна увага приділялася й питанням формування у молодших школярів мотивації на дотримання здорового образу життя.

Реалізація третьої педагогічної умови «насиченість процесу фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи активними методами навчання, спрямованих на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь» відбувалася на практичних заняттях й передбачала як активізацію діяльності студентів, створення доброзичливої психологічної атмосфери у студентській групі, так і здобуття конкретних знань у галузі здоров'я, здоров'язбереження. На заняттях проводилися: дискусія «Хто винен у падінні престижності здоров'я: держава, школа, особистість?»; виступи студентів у вигляді міні-лекцій з таких тем, як «Валеологія як учіння про психолого-педагогічні та етичні методи дотримання здорового образу життя», «Основні принципи валеології як галузі знань про здоровий образ життя», «Роль інтелекту у формуванні культури здоров'я», «Вплив занять фізичною культурою і спортом на здоров'я», «Екологічні катаклізми та їх вплив на здоров'я людини», «Формування основ культури здоров'я в початковій школі» і т. ін.; конкурс педагогічних плакатів: «Учитель і суспільство», «Учитель і батьки», «Учитель та учні», «Учитель та адміністрація школи», «Учитель і родина»; «Захист альтер-проектів моделей особистості дитини, що формується»; рольові ігри «Машина часу», «Шлях до себе», «Учитель – учні», «Прес-конференція» за «участю» видатних українських педагогів К. Ушинського, В. Сухомлинського, А. Макаренка тощо.

Реалізація четвертої педагогічної умови «залучення майбутніх учителів початкової ланки освіти до фізкультурно-оздоровчої та спортивно-ігрової діяльності» здійснювалася здебільшого під час занять фізичною культурою. За домовленістю з викладачами фізичної культури, заняття передбачали не лише виконання студентами нормативів, а й проведення рухливих ігор, танцювальної аеробіки, фітнесу, спритболу, вивчення комплексів ранкової гімнастики, розучування фізкультхвилинок тощо. Крім цього, майбутнім учителям пропонувалося скласти й апробувати комплекси фізичних вправ, а також проаналізувати їх вплив на власне здоров'я, розробити індивідуальний паспорт здоров'я за допомогою відповідних тестів і скласти план індивідуальної роботи з поліпшення власного здоров'я.

На другому – діяльнісному – етапі перша педагогічна умова реалізовувалася під час викладання спецкурсу «Здоров'язбережувальна діяльність учителя початкової школи», де основна увага приділялася проблемі створення освітньо-оздоровчого середовища в початковій школі, особливостям здійснення здоров'язбережувальної діяльності, застосування здоров'язбережувальних методик у навчально-виховному процесі початкової школи.

Педагогічна умова «взаємозв'язок валеологічної освіти з дисциплінами гуманітарного, професійного, соціально-економічного, природничо-наукового та практичного циклів фахової

підготовки майбутніх учителів початкової школи» реалізовувалася під час викладання дисципліни «Вступ до педагогічної діяльності», де розглядалися питання щодо особливостей професійної діяльності вчителя початкової школи, його особистісних якостей та властивостей, акцентувалося на професійно-практичній спрямованості діяльності вчителя початкової школи зі збереження, зміцнення здоров'я і формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів; розкривалися зміст і структура культури здоров'я вчителя початкових класів; визначалася роль сучасної освіти у забезпеченні здоров'я підростаючого покоління. У ході викладання дисципліни «Загальна психологія» у студентів факультету початкового навчання формувалася інтерес до пізнання іншої людини і самопізнання, прагнення до використання цих знань у майбутній педагогічній діяльності; проводилися вправи психологічної релаксації, різноманітні тренінги, що забезпечували розвиток навичок психологічної регуляції, техніки взаємодії тощо. Під час викладання «Дидактики» увага студентів зверталася на планування уроків з математики, читання, рідної мови та інших предметів таким чином, щоб зберігати і зміцнювати здоров'я учнів. У процесі навчальної дисципліни «Методика виховної роботи» обговорювалися питання організації дозвіллевої діяльності молодших школярів, що сприяла б формуванню в них здоров'язбережувальних навичок і вмінь. На практичних заняттях розігрувалися фрагменти виховних заходів, проводилися «Веселі старти», спортивні змагання і вечори, розроблялися конспекти бесід, які можна проводити під час прогулянки, екскурсій тощо.

На заняттях із дисципліни «Педагогічні технології у початковій школі» здійснювалося визначення здоров'язбережувальних аспектів у технологіях відомих педагогів: гуманно-особистісної технології Ш. Амонашвілі, «Екологія і діалектика» Л.Толстого, вальдорфська педагогіка Р. Штейнера, технологія вільної праці С.Френе, технологія саморозвитку М. Монтесорі та ін. Значна увага приділялася таким аспектам здоров'язбереження, як поведінка в надзвичайних ситуаціях, у громадських місцях, при зустрічі з незнайомцями; студенти складали і проводили рольові ситуації, які сприяли б формуванню у молодших школярів умінь і навичок правильної поведінки.

У ході реалізації педагогічної умови «насиченість процесу фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи активними методами навчання, спрямованими на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь» проводилася дискусія «Що є первинним: формування умінь чи навичок?», здійснювався захист проектів з таких тем, як «Оздоровчий компонент навчальної діяльності учнів на уроках з математики (читання, письмо, малювання, музики, фізичної культури тощо)», при цьому студенти обирали для себе один із предметів, що викладається в початковій школі; «Вартові здоров'я»; «Ми — за здоровий спосіб життя»; «Наукова організація роботи як необхідна умова успішності навчання»; «Фізкультурно-оздоровча діяльність у школі і вдома»; «Система доступних заходів щодо збереження та зміцнення здоров'я»;

«Здоров'язбережувальні методики навчання» і т. ін., розігрувалися фрагменти уроків з різних предметів, у ході яких «учителі» повинні були розучити і провести з «учнями» різноманітні фізкультурно-оздоровчі вправи; запропонувати проведення «веселої перерви» і т. ін., фрагменти виховних заходів «Подружися з розпорядком дня», «Чого навчає Королева Чистоти?», «Твій зовнішній вигляд», «Твої друзі – Чистота та Охайність», «Шкідливим звичкам немає місця серед нас», «Здоров'я дітей – здоров'я нації», КВК з теми «Здоров'я» та ін., сценарії яких докладалися до фрагменти виховних заходів.

Упровадження педагогічної умови «залучення майбутніх учителів початкової ланки освіти до фізкультурно-оздоровчої та спортивно-ігрової діяльності» здебільшого здійснювалося під час проведення позааудиторних заходів і було спрямоване на озброєння студентів уміннями застосовувати в навчально-виховному процесі фізкультурно-оздоровчі методики. З цією метою майбутні вчителі розробляли й проводили у студентській групі комплекси фізкультхвилинок, фізкультпауз, які містили вправи для покращення мозкового кровообігу, зняття втоми очей, напруження м'язів, навчання правильного дихання тощо. Завданнями студентів було підготувати і провести такі виховні заходи, як «Веселі старти», «Конкурс ранкової гімнастики», «Година здоров'я», спортивні свята «Козацькі забави», «У здоровому тілі – здоровий дух» і т. ін. Унаслідок проведення таких заходів, традиційним стало проведення «Дня здоров'я», в ході якого студенти демонстрували свої знання щодо здоров'я, брали участь у конкурсах вікторин, знавців загадок і прислів'їв про здоров'я, інтелектуально-розважальній грі «Розумники і Розумниці», виявляли спритність у змаганнях з різних видів спорту тощо.

Вагому роль у професійній підготовці відігравала педагогічна практика, що здійснювалася на третьому – практико-орієнтованому – етапі підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів і передбачала реалізацію усіх педагогічних умов за допомогою застосування здобутих знань, умінь і навичок з організації здоров'язбережувальної діяльності безпосередньо на практиці. Під час педагогічної практики студенти мали змогу поступово перейти від теоретичних знань до практичного оволодіння професійними вміннями й формування професійно значущих якостей особистостей.

Педагогічна практика в початковій школі організовувалася в межах цілісного навчально-виховного процесу, спрямованого на практичне засвоєння студентами здоров'язбережувальних видів діяльності, оволодіння основами культури здоров'я, формування готовності до здоров'язбережувальної діяльності. У процесі педагогічної практики в початковій школі залучали студентів до вивчення досвіду вчителів початкових класів з питань адаптації дітей до умов життєдіяльності і роботи в умовах школи, планування та організації навчально-виховного процесу, психолого-педагогічного вивчення дитини, роботи з батьками тощо, вироблення у них первинних умінь з організації різних видів професійно-педагогічної діяльності. Завданнями педагогічної

практики виступили: виховання позитивної мотивації до професії вчителя, переконаності у правильності її вибору; формування у майбутніх учителів цілісної наукової картини здоров'язбережувальної діяльності; формування у студентів професійних умінь і навичок, необхідних для успішного здійснення здоров'язбережувального навчально-виховного процесу як педагогічної системи; розвиток у майбутніх учителів педагогічних здібностей та їхньої індивідуальності; потреби в самоосвіті й самовдосконаленні професійно-педагогічних знань та вмінь; формування досвіду здоров'язбережувальної діяльності, дослідницького підходу до педагогічного процесу; професійно-значущих якостей особистості майбутнього вчителя початкової школи.

Експериментальна програма педагогічної практики включала виконання студентами системи завдань, що відповідали основним аспектам діяльності вчителя зі збереження, зміцнення здоров'я і формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів: організації здоров'язбережувального освітнього процесу на уроці; формування культури здоров'я учнів у процесі позакласної виховної роботи. У ході педагогічної практики студенти, крім основних завдань, включались у навчально-пошукову культурно-оздоровчу діяльність: складали «Паспорт здоров'я» учнів, куди вносилися дані медичних карток; оцінювали фізичний розвиток учнів; визначали фізіологічні показники здоров'я школярів, типи конституції, показники розумової та фізичної працездатності.

Для вдосконалення власних умінь здоров'язбережувальної діяльності під час практики вони отримували такі завдання: розробити план роботи з формування культури здоров'я учнів; скласти програми здоров'я з батьками з формування культури здоров'я учнів; обґрунтувати індивідуальні програми здоров'я для учнів. Студенти з позиції здоров'язбереження аналізували програми з різних предметів; проводили валеологічні анкетування; вчилися складати поурочні плани й конспекти із здоров'язбережувальним змістом; проводили динамічні паузи на уроках й організовували рухливі перерви; розробляли сценарії і проводили позакласні заняття з культурно-оздоровчої тематики.

Метою педагогічної практики в літньому дитячому оздоровчому таборі було вироблення у майбутніх учителів умінь організовувати дитячий колектив, організовувати різні види здоров'язбережувальної діяльності дітей, відповідально ставитись до безпеки їхньої життєдіяльності, застосовуючи знання, отримані під час викладання спецкурсів «Основи культури здоров'я», «Здоров'язбережувальна діяльність учителя початкової школи», а також на заняттях з дисциплін гуманітарного, соціально-економічного, природничо-наукового, професійного та практичного циклів фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи. Під час проходження практики майбутні вчителі вели «Щоденник спостережень», у якому аналізували свою діяльність щодо збереження і зміцнення здоров'я дітей, формування в них здоров'язбережувальних навичок і

вмінь, фіксували наявні помилки, з'ясовували причини невдач тощо. Така робота допомагала з'ясувати, які знання щодо здоров'язбережувальної діяльності потрібно поглибити, які вміння потребують удосконалення. Досвід роботи в літніх таборах здебільшого сприяв покращенню проходження інших видів педагогічної практики в умовах початкової школи.

Важливим аспектом педагогічної практики було включення майбутніх учителів у навчально-дослідну роботу, що передбачало виконання творчих завдань. Студентам було запропоновано тематику курсових робіт здоров'язбережувальної спрямованості, матеріали для яких вони могли зібрати під час проходження педагогічної практики як у школі, так і в літніх таборах. Виконання такої роботи сприяло набуттю студентами вмінь: визначити проблему, сформулювати завдання, визначити їх місце в ієрархії здоров'язбережувальних цілей, обґрунтувати шляхи вирішення, проаналізувати з науково-теоретичних позицій. Таким чином, творчі роботи студентів стимулювали дослідницький підхід до професійної діяльності.

По завершенні формувального етапу експерименту було проведено повторний контрольний зріз щодо визначення рівнів сформованості готовності до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності (див. табл.).

Таблиця

Порівняльні дані рівнів сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів за результатами експериментальної роботи

Групи	Зрізи	Низький	Середній	Достатній	Високий
		рівень абс. (%)	рівень абс. (%)	рівень абс. (%)	рівень абс. (%)
ЕГ	констатувальний	53 (31 %)	65 (37 %)	38 (22 %)	18 (10 %)
	прикінцевий	10 (6 %)	37 (21 %)	67 (39 %)	60 (34 %)
КГ	констатувальний	53 (30 %)	68 (38 %)	37 (21 %)	20 (11 %)
	прикінцевий	44 (25 %)	64 (36 %)	47 (26 %)	23 (13 %)

Як видно з таблиці, студенти експериментальної групи показали кращі результати готовності до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів: високого рівня досягли 34 % студентів (було – 10 %), на достатньому – виявлено 39 % майбутніх учителів (було – 22 %), на середньому – 21 % (було – 37 %), на низькому рівнях залишилося 6 % респондентів ЕГ (було – 31 %).

У контрольній групі, де така робота не проводилася, результати були значно нижчими: високого рівня досягли 13 % студентів (було – 11 %), достатній рівень зафіксовано у 26 % майбутніх учителів (було – 21 %), середній – у 36 % (було – 38 %), на низькому рівні залишилося 25 % респондентів (було – 30 %). Одержані дані свідчать, що упродовж навчання студенти контрольних груп не опанували вміння й навички здійснювати здоров'язбережувальну діяльність

як із молодшими школярами, так і власну.

Для більш якісного аналізу одержаних унаслідок проведення дослідно-експериментальної роботи даних було визначено λ – критерій Колмагорова-Смирнова. Емпіричний розподіл $\lambda_{\text{емп}}$ виявився більшим за $\lambda_{\text{кр}}$, отже, одержані результати після завершення формувального етапу експерименту є статистично значущими.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в розробці, науковому обґрунтуванні моделі і методики професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

1. Визначено методологічні підходи (аксіологічний, системний, особистісно-діяльнісний, культурологічний) до організації навчально-виховного процесу у вищій школі й розроблено науково-обґрунтовану концепцію підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

Професійна підготовка майбутніх учителів початкового навчання до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності – це цілісний педагогічний процес, який характеризується набуттям студентами фундаментальних знань у галузі фізичного та психічного розвитку дітей, їхніх індивідуальних та психофізіологічних особливостей, формування на цій підставі відповідних умінь і навичок, що сприятимуть здійсненню ними ефективних заходів щодо формування у школярів здоров'язбережувальних навичок і вмінь у майбутній роботі, використовуючи різні види діяльності (навчальну, виховну, ігрову фізкультурно-оздоровчу, екологічну, спортивно-ігрову, дозвіллеву тощо). Результатом такої підготовки стала готовність майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності, яку визначено як психофізіологічний стан майбутнього вчителя, який володіє теоретичними знаннями, практичними вміннями й навичками, системою мотиваційних настанов щодо організації та ефективного здійснення здоров'язбережувальної діяльності в початковій школі, спрямованої на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

2. Культура здоров'я – це важливий компонент загальної і професійної культури майбутнього вчителя початкової школи, який визначає формування, збереження та зміцнення його власного здоров'я і здоров'я молодших школярів, сприяє виробленню правильного ставлення людини до самої до себе, прагненню до самопізнання, формування, розвитку і самовдосконалення своєї особистості, формуванню відповідних здоров'язбережувальних навичок і вмінь у щоденній

поведінці, дотриманні здорового образу життя.

Здоровий образ життя майбутнього вчителя початкової школи передбачає сформованість навичок повсякденної поведінки, що спрямована на збереження і зміцнення власного здоров'я (фізичного, психічного, морально-духовного, соціального, професійного), дотримання ціннісних настанов щодо здоров'я і здійснення педагогічної діяльності, що ґрунтується на організації навчально-виховного процесу з урахуванням формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

Під здоров'язбережувальною діяльністю вчителя початкової школи розуміється складне, поліфункціональне соціальне явище, що передбачає впровадження здоров'язбережувальних методик, шляхом застосування відповідних методів і засобів організації навчально-виховного процесу, які не зашкоджують здоров'ю дітей і спрямовані на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь, що сприяють збереженню фізичного, психічного, соціального, морально-духовного здоров'я учасників навчально-виховного процесу.

Було визначено чинники, що сприяють підготовці майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності: здоров'язбережувальне середовище, позитивний соціально-психологічний клімат і саморегуляція поведінки у професійній діяльності.

Здоров'язбережувальне середовище вищого навчального закладу розглядається як цілеспрямована система навчально-виховної діяльності, що не шкодить здоров'ю майбутніх учителів; надає можливість набуття особистістю досвіду культуровідповідної поведінки; забезпечує умови для фізичного, психологічного, соціального і духовного комфорту, що сприяє збереженню і зміцненню здоров'я суб'єктів педагогічного процесу, їхній продуктивній навчально-пізнавальній та практичній діяльності.

3. Здоров'язбережувальні навички – це усвідомлене й усталене виконання особистістю автоматизованих дій щодо збереження і зміцнення здоров'я у незмінних стандартних ситуаціях, а здоров'язбережувальні вміння – здатність застосовувати здобуті знання і навички в нових складних життєвих ситуаціях, не зашкоджуючи як власному здоров'ю, так і здоров'ю інших людей. Подано класифікацію здоров'язбережувальних навичок і вмінь молодших школярів: навички і вміння забезпечення соціального здоров'я: культурної поведінки, виявлення співчуття, спільної роботи з іншими людьми, правильного мовлення, активного слухання, міжособистісного спілкування, побудови стосунків, чіткого висловлювання своєї думки, бути членом команди; навички та вміння забезпечення морально-духовного здоров'я: поваги до старших, свідомої дисципліни, вимогливості до себе та один до одного, прояву волі, наполегливості, бережливого ставлення до природи; прояву милосердя, співпереживання, розуміти почуття, потреби і проблеми інших людей, допомагати та підтримувати їх тощо; навички та вміння забезпечення психічного

здоров'я: самоконтролю, поведінки в конфліктних ситуаціях, прийняття рішень, управління емоціями, адекватної самооцінки, правильно виражати свої почуття; контролювати прояви гніву, переживати невдачі; навички та вміння забезпечення фізичного здоров'я: раціонального харчування, рухової активності, загартовування, дотримання санітарно-гігієнічних вимог, здорового способу життя, чергувати розумову і фізичну активність, знаходити час для регулярного харчування й повноцінного відпочинку, самостійних занять фізкультурно-оздоровчою діяльністю.

4. У структурі готовності майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок та вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності виокремлено компоненти: мотиваційний, змістовий, технологічний, рефлексивний та здоров'язбережувальний; критерії: спонукально-ціннісний, когнітивно-валеологічний, організаційно-діяльнісний, оцінно-моніторинговий, оздоровчо-поведінковий; рівні сформованості (високий, достатній, середній, низький). За результатами констатувального етапу дослідження здійснено кількісний та якісний аналіз сформованості рівнів готовності до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів, який засвідчив, що студенти як експериментальних, так і контрольних груп перебували на відносно однакових рівнях готовності: більшість студентів мали низький (ЕГ – 31 %, КГ – 30 %) і середній (ЕГ – 37 %, КГ – 38 %) рівні, достатній рівень було виявлено у 22 % студентів ЕГ та 21 % КГ, високий – 10 % респондентів ЕГ та 11 % КГ.

5. Педагогічними умовами, що сприяли процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності, визначено: забезпечення позитивної мотивації студентів на здійснення здоров'язбережувальної діяльності з учнями початкової школи у навчально-виховній діяльності; взаємозв'язок валеологічної освіти з дисциплінами гуманітарного, соціально-економічного, природничо-наукового, професійного та практичного циклів фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи; насичення процесу фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи інтерактивними методами навчання, спрямованих на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь; залучення майбутніх учителів початкової ланки освіти до фізкультурно-оздоровчої та спортивно-ігрової діяльності.

6. У дослідженні розроблено експериментальну модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок у молодших школярів, яка ґрунтувалася на аксіологічному, системному, особистісно-діяльнісному, культурологічному підходах і передбачала поетапну комплексну реалізацію визначених педагогічних умов. Метою першого – когнітивно-збагачувального етапу було озброєння студентів знаннями щодо виховання культури здоров'я, необхідності дотримання здорового образу життя, діяльності вчителя початкових класів з формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів.

Другий – діяльнісний – етап передбачав набуття майбутніми вчителями прикладних умінь і навичок здоров'язбережувальної діяльності вчителя початкової школи у процесі професійної підготовки. Завершальний – практико-орієнтований етап мав за мету втілення одержаних студентами знань, умінь і навичок здоров'язбережувальної діяльності під час педагогічної практики в початковій школі та літніх оздоровчих таборах. Результатом упровадження експериментальної моделі виступила сформованість рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

7. За результатами прикінцевого етапу експерименту виявлено, що у студентів експериментальної групи відбулися суттєві позитивні зміни в результатах сформованості готовності до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності: високого рівня досягли 34 % студентів (у КГ – 13 %), на достатньому рівні стало 39 % майбутніх учителів (у КГ – 26 %), на середньому рівні – 21 % (у КГ – 36 %), на низькому залишилося 6 % респондентів ЕГ (на у КГ – 25 %).

Одержані результати свідчать про доцільність реалізації у вищому навчальному закладі експериментальної моделі та педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні специфіки взаємодії учителів початкових класів із соціальними інститутами та сім'єю щодо формування навичок і вмінь здоров'язбереження у молодших школярів й урахування її у процесі професійної підготовки студентів.

Основний зміст дисертації викладено в таких публікаціях автора:

Монографії:

1. Долинський Б.Т. Методологія здоров'язбережувальної діяльності майбутнього вчителя початкової школи: [монографія] / Долинський Борис Тимофійович. – Одеса: Видавець М.П.Черкасов, 2010. – 266 с.
2. Долинський Б.Т. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності: [монографія] / Борис Тимофійович Долинський. – Одеса: Видавець М.П.Черкасов, 2010. – 269 с.

Програми:

3. Долинський Б.Т. Програма з “Валеології” для студентів всіх спеціальностей педагогічних вищих навчальних закладів / Б.Т.Долинський, С.В.Тюхай. – Одеса, 2001. – 5 с.

Статті у фахових виданнях:

4. Долинський Б.Т. Атмосфера України: деякі аспекти екологічного виховання школярів / Б.Т.Долинський, В.В.Ковальчук // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського: зб. наук. пр. – Одеса, 2000. – № 7-8. – С.40-45.
5. Долинський Б.Т. Проблема готовності к педагогической деятельности: обзор исследований ученых южного региона / Б.Т.Долинський // Наука і освіта: науково-практ. журнал ПНЦ АПН України. – Одеса, 2000. – № 6. – С.7-10.
6. Долинський Б.Т. Гідросфера України: аспекти екологічного виховання школярів / Б.Т.Долинський // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського: зб. наук. пр. – Одеса, 2001. – № 1-2. – С.131-136.
7. Долинський Б.Т. Про виведення з організму радіонуклідів та шкідливих речовин / Б.Т.Долинський // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського: зб. наук. пр. – Одеса, 2001. – Вип.12. – С. 65-72.
8. Долинський Б.Т. Вплив природного радіактивного тла на здоров'я людини / Б.Т.Долинський // Наука і освіта: науково-практ. журнал ПНЦ АПН України. – Одеса, 2001. – № 2. – С.104-106.
9. Долинський Б.Т. Фізкультурно-оздоровча робота: організація, зміст і методика / Б.Т.Долинський // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського: зб. наук. пр. – Одеса, 2003. – № 3-4. – С.19-24.
10. Долинський Б.Т. Діяльнісний підхід до підготовки майбутніх учителів початкової школи / Б.Т.Долинський // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського: зб. наук. пр. – Одеса, 2005. – Вип. 9-10. – С. 187-195.
11. Долинський Б.Т. Культурологічний підхід до організації спортивно-ігрової діяльності учнів початкових класів / Б.Т.Долинський // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету: зб. наук. праць – Ізмаїл, 2005. – Вип. 19. – С. 57-61.
12. Долинський Б.Т. Особистісно-діяльнісний підхід до підготовки майбутніх учителів початкової школи до спортивно-ігрової діяльності молодших школярів / Б.Т.Долинський // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського: зб. наук. пр. – Одеса, 2005. – Вип. 9-10. – С. 196-202.
13. Долинський Б.Т. Ціннісний підхід у підготовці майбутнього вчителя молодших класів до спортивно-ігрової діяльності / Б.Т.Долинський // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського: зб. наук. пр. – Одеса, 2005. – № 11-12. – С. 88-96.
14. Долинський Б.Т. Сутність і характеристика педагогічної діяльності / Б.Т.Долинський // Наука і освіта: науково-практичний журнал ПНЦ АПН України. – 2005. – №. 7-8. – С. 154-158.

15. Долинський Б.Т. Підготовка студентів до формування здорового способу життя у молодших школярів засобами спортивно-ігрової діяльності / Б.Т.Долинський // Проблеми освіти: наук.-метод. зб. / Кол. авт. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. – Вип. 49. – С. 136-141.
16. Долинський Б.Т. Професійна готовність майбутніх вчителів як педагогічна проблема / Б.Т.Долинський // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського: зб. наук. пр. – Одеса, 2006. – №1-2. – С. 50-58.
17. Долинський Б.Т. Системний підхід у підготовці майбутніх учителів початкової школи до спортивно-ігрової діяльності з учнями / Б.Т.Долинський // Науковий вісник Чернівецького національного університету: зб. наук. пр. – Вип. 299: Педагогіка та психологія. – Чернівці: «Рута», 2006. – С. 62-72.
18. Долинський Б.Т. Обізнаність майбутніх учителів початкових класів із спортивно-ігровою діяльністю / Б.Т.Долинський // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського: зб. наук. пр. – Одеса, 2007. – № 9-10. – С. 185-193.
19. Долинський Б.Т. Теорія «гри» в педагогічній науці / Б.Т.Долинський // Гуманізація навчально-виховного процесу: науково-метод. зб. – Вип. XXXIV / За заг. ред. проф. Б.І.Сенченка. – Слов'янськ: Вид. центр СДПУ, 2007. – С. 54-64.
20. Долинський Б.Т. Особливості фізичного розвитку молодших школярів: змістовий аспект фізичного виховання / Б.Т.Долинський // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського: зб. наук. пр. – [Ювілейний випуск до 190-річчя ПДПУ ім. К.Д.Ушинського]. – Одеса, 2007. – С. 17-29.
21. Долинський Б.Т. Сутність і характеристика ігрової діяльності / Б.Т.Долинський // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського: зб. наук. пр. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д. Ушинського, 2007. – №1-2. – С. 181-191.
22. Долинський Б.Т. Види і характеристика дитячих ігор / Б.Т.Долинський // Проблеми сучасної педагогічної освіти: зб. ст. – [Серія: Педагогіка і психологія]. – Ялта: РВВ КГУ, 2007. – Вип. 13. – Ч.1. – С. 144-153.
23. Долинський Б.Т. Вплив ідей В.Сухомлинського на організацію спортивно-ігрової діяльності молодших школярів / Б.Т.Долинський // Наука і освіта. – [Спецвипуск: проект А.М.Богуш «До 90 років з Дня народження В.О.Сухомлинського»]. – Одеса, 2008. – № 6. – С. 49-54.
24. Долинський Б.Т. Наступність у фізичному вихованні дітей дошкільної і початкової ланок освіти / Б.Т.Долинський // Науковий вісник Миколаївського державного університету. – [Передшкільна освіта: проблеми та перспективи. Спецвипуск. Педагогічні науки]. – [Т.1: Психолого-педагогічне забезпечення передшкільної освіти]. – Миколаїв, 2008.— С. 61-70.

25. Долинський Б.Т. Проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи до валеологічного виховання молодших школярів / Б.Т.Долинський // Педагогічні науки: зб. наук. пр. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2009. – Вип. LIІ. – С. 274-278.
26. Долинський Б.Т. Сутність поняття «здоровий образ життя» у педагогіці вищої школи / Б.Т.Долинський // Вісник Черкаського національного університету. – [Серія «Педагогічні науки»].– Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2009. – Вип. 142. – С. 26-31.
27. Долинський Б.Т. Підготовка майбутніх учителів до застосування здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі початкової школи / Б.Т.Долинський // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського: зб.наук.пр. – [Спецвипуск «Сучасні технології в навчанні і вихованні у вищій школі»].– Одеса, 2009. – Ч.1. – С. 96-104.
28. Долинський Б.Т. Роль фізичної культури у професійній діяльності майбутніх учителів початкової школи / Б.Т.Долинський // Наука і освіта: науково-практ. журнал ПНЦ АПН України. – [Спецвипуск «Якість вищої освіти та проблеми підготовки фахівців у вищій школі»]. – 2009. – № 7. – С. 62-65.
29. Долинський Б.Т. Критеріальний підхід до визначення рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язберігаючих навичок у молодших школярів / Б.Т.Долинський // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал. – Суми: СумДГУ ім. А.С.Макаренка, 2010. – № 1 (3). – С. 384-394.
30. Долинський Б.Т. Класифікація здоров'язберігаючих видів діяльності в початковій школі / Б.Т.Долинський // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського: зб. наук. пр. – [Спецвипуск «Сучасні тенденції в педагогічній науці України та Ізраїлю: шлях до інтеграції»]. – Одеса, 2010. – С.94-100.
31. Долинський Б.Т. Підготовка майбутніх учителів до екологічного виховання молодших школярів / Б.Т.Долинський, В.В.Борщенко // Наука і освіта: науково-практичний журнал ПНЦ АПН України. – [Спецвипуск «Сучасна вища освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика»]. – 2010. – № 7/LXXXXIV. – С.94-98.

Матеріали конференцій, статті в інших журналах:

32. Долинський Б.Т. К вопросу о сочетании теоретической и практической подготовки будущих педагогов: матеріали III науково-практ. конф. [«Адаптаційні можливості дітей та молоді»], (14-17 вересня 2000 р.) / Б.Т.Долинський. – Одеса, 2000. – С. 22-25.
33. Долинський Б.Т. Формирование здорового образа жизни студенческой молодежи: матеріали V науково-практ. міжнар. конф. [«Адаптаційні можливості дітей і молоді»], (16-18 вересня 2004 р.) / Б.Т.Долинський. – Одеса, 2004. – С. 93-94.

34. Долинский Б.Т. О влиянии оздоровительной физической культуры на организм человека: материалы VI междунар. научно-практ. конф. [«Проблемы физической культуры населения, проживающего в условиях неблагоприятных факторов окружающей среды», посвященной 75-летию Гомельского государственного университета имени Франциска Скорины], (6-7 октября 2005) / Б.Т.Долинский. – Гомель, 2005. – С. 32-34.
35. Долинський Б.Т. Спортивно-ігрова діяльність як адекватний засіб і форма фізичного виховання молодших школярів: IV всеукр. науково-практ. читання студентів і молодих науковців, присвячені педагогічній спадщині К.Д. Ушинського (16-17 травня 2006 р.) / Б.Т.Долинський, Н.С.Амігарова. – Одеса, 2006. – С. 218-220.
36. Долинський Б.Т. Ефективність форм і засобів фізичного виховання школярів молодших класів у процесі спортивно-ігрової діяльності: матеріали міжвуз. науково-практ. конф. [«Формування патріотизму, моральності, культури, здорового способу життя у студентської молоді»], (24-25 травня 2006 р.) / Б.Т.Долинський. – Одеса, «Астропринт», 2006. – С. 143-144.
37. Долинський Б.Т. Спортивно-ігрова діяльність як засіб професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів: матеріали всеукр. наук.-практ конф. [«Управління якістю підготовки фахівців у вищій школі: історія, досвід, перспективи»], (14-15 листопада 2006 р.) / Б.Т. Долинський. – Одеса, 2006. – С. 22–25.
38. Долинський Б.Т. Спортивно-ігрова діяльність як засіб підготовки учителів молодших класів до фізкультурно-освітньої роботи: матеріали VI міжнар. науково-практ. конф. [«Адаптаційні можливості дітей та молоді»], (14-16 вересня 2006 року) / Б.Т.Долинський. – Одеса, 2006. – С. 92-94.
39. Долинский Б.Т. Организация самостоятельных занятий физическими упражнениями с младшими школьниками: материалы VII между. научно-практ. конф.[«Проблемы физической культуры населения, проживающего в условиях неблагоприятных факторов окружающей среды»], (27-28 сентября 2007 г.) / Б.Т.Долинский, В.В.Боломса. – Гомель: ГГУ им. Ф.Скорины, 2007. – С. 26-28.
40. Долинський Б.Т. К.Д.Ушинський про фізичне виховання дітей: V Всеукраїнські науково-практичні читання студентів і молодих науковців, присвячені педагогічній спадщині К.Д. Ушинського (15-16 травня 2007 р.) / Б.Т.Долинський. – Одеса, 2007. – С.14-15.
41. Долинський Б.Т. Застосування рухливих ігор та естафет на заняттях з фізичного виховання молодших школярів: матеріали всеукр. науково-практ. конф. [«Якість підготовки фахівців в умовах Болонського процесу»], (20-21 листопада 2007 р.) / Б.Т.Долинський. – Одеса, 2008. – С.20-22.
42. Долинський Б.Т. Екологічне виховання молодших школярів засобами ігрової діяльності: матеріали міжнар. заочної науково-метод. конф. [«Еколого-біологічні питання освіти і

виховання»], (жовтень 2007 р.) / Б.Т.Долинський. – Одеса, 2007. – С. 19-21.

43. Долинський Б.Т. Професійна підготовка вчителя початкової школи у контексті Болонського процесу: матеріали міжнар. науково-практ. конф. [«Проблеми реабілітації»], (11 травня 2008 р.) / Б.Т.Долинський. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2008 – С. 32-38.
44. Долинський Б.Т. Формування здорового способу життя у молодших школярів: матеріали VII (IX) міжнар. науково-практ. конф. [«Адаптаційні можливості дітей та молоді»], (17-19 вересня 2008 р.) / Б.Т.Долинський, Н.М.Зеніна. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2008. – С.118-121.
45. Долинський Б.Т. Фізичний розвиток дітей молодшого шкільного віку: матеріали VII (IX) міжнар. науково-практ. конф. [«Адаптаційні можливості дітей та молоді»], (17-19 вересня 2008 р.) / Б.Т.Долинський, О.В.Ямницький. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2008. – С.121-123.
46. Долинський Б.Т. Роль фізичного виховання у процесі адаптації молодших школярів до умов навчання у школі: матеріали VII (IX) міжнар. науково-практ. конф. [«Адаптаційні можливості дітей та молоді»], (17-19 вересня 2008 р.) / А.М.Богущ, Б.Т.Долинський. – Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2008. – С.21-24.
47. Долинський Б.Т. Формування фізичної культури майбутніх учителів початкових класів: матеріали четвертої міжнар. науково-практ. конф. [«Розвиток наукових досліджень 2008»], (24-26 листопада. 2008) / Б.Т.Долинський. – Полтава: Вид-во «Інтер Графіка», 2008. – Т.9. – С. 39-64.
48. Долинський Б.Т. Проблеми професійного здоров'я учителів: матеріали п'ятої міжнар. науково-практ. конф. [«Наукові дослідження – теорія і експеримент»], (18-20 травня 2009 р.) / Б.Т.Долинський. – Полтава: Вид-во «Інтер Графіка», 2009. – [Т.9]. – С. 59-64.
49. Долинський Б.Т. Воспитание навыков здорового способа жизни у младших школьников: материалы VIII междунар. научно-практ. конф., посвященной 60-летию факультета физической культуры [«Проблемы физической культуры населения, проживающего в условиях неблагоприятных факторов окружающей среды»], (8-9 октября, 2009 г.): [В 2 Ч.] / Б.Т.Долинский, Т.Б.Долинская, Н.Н.Зенина. – Гомель: ГГУ им. Ф.Скорины, 2009. – С. 46-49.
50. Долинський Б.Т. Сутність і структура поняття «здоров'я» та його роль у професійній діяльності вчителя початкових класів / Б.Т.Долинський // Освіта на Луганщині: науково-методичний журнал. – Луганськ, 2009. – № 2 (31) – С. 193-198.
51. Долинський Б.Т. Залучення майбутніх учителів до фізкультурно-оздоровчої та спортивно-ігрової діяльності як педагогічна умова їхньої професійної підготовки : матеріали I міжнар. електрон. науково-практ. конф. [«Педагогічні, психологічні і медико-біологічні проблеми диференціації навантажень у фізичному вихованні та спорті»], (30 квітня 2010 р.) / Б.Т.Долинський. – Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2010. – С. 26-29.
52. Долинський Б. Професійне здоров'я // Директор школи. – 2010. – № 20 (596). – С. 1, 24-27.
53. Долинський Б.Т. Здоров'язбержувальне освітнє середовище як чинник підготовки майбутніх

- учителів початкової школи до здоров'язбережувальної діяльності // «Личность в едином образовательном пространстве»: сб. научн. ст. международного образовательного форума (Запорожье, 5-7 мая 2010 г.). – [Ч.3. Конференции «Образовательное пространство и индивидуальность: современная дидактика, задания диагностики, оценка качества образования», «Личность и здоровьесберегающее пространство»] / Б.Т.Долинський. – Запорожье: ООО «ЛИПС» ЛТД, 2010. – С. 196-200.
54. Долинський Б.Т. Ітерація валеологічної освіти з дисциплінами фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи: матеріали міжвуз. науково-практ. конф. [«Формування творчих професійних умінь у процесі підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів та вчителів початкових класів»], (30-31 березня 2010 р.) / Б.Т.Долинський.– Євпаторія: РВВ РВНЗ КГУ, 2010. – Вип. 4.– С. 23-28.
55. Долинський Б.Т. Здоров'язберігаючий процес у вищому педагогічному навчальному закладі: матеріали I Міжнар. електронної науково-практ. конф. [«Педагогічні, психологічні і медико-біологічні проблеми диференціації навантажень у фізичному вихованні та спорті»], (30 квітня 2010 р.) / Б.Т.Долинський. – Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2010. – С. 35-39.
56. Долинський Б.Т. Експериментальна модель процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів: матеріали науково-практ. конф. [«Адаптаційні можливості дітей та молоді»], (16-18 вересня 2010 року) / Б.Т.Долинський. – С.79-84.
57. Долинський Б.Т. Діяльність учителя початкової школи зі збереження здоров'я школярів: International Forum “Modern Tendencies in the Pedagogical Science of Ukraine and Israel: The Way to Integration”/ Б.Т.Долинський. – Israel: Ariel University Center of Samaria Ariel, 2010. – p. 91-93.
58. Долинський Б.Т. Педагогические условия подготовки будущих учителей начальной школы к формированию здоровьесберегающих навыков у младших школьников: материалы научно-практ. конф. [«Безопасность жизнедеятельности в современном мире: образование как фактор защиты жизни и здоровья детей»]. – Ростов-на-Дону, 2009. – С. 370-376.

АНОТАЦІЯ

Долинський Б. Т. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». – Одеса, 2011.

У дисертації науково обґрунтовано концепцію підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності; теоретично обґрунтовано й експериментально апробовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів (забезпечення позитивної мотивації студентів на здійснення здоров'язбережувальної діяльності з учнями початкової школи у навчально-виховній діяльності; взаємозв'язок валеологічної освіти з дисциплінами гуманітарного, соціально-економічного, природничо-наукового, професійного та практичного циклів фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи; насичення процесу фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи інтерактивними методами навчання, спрямованих на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь; залучення майбутніх учителів початкової ланки освіти до фізкультурно-оздоровчої та спортивно-ігрової діяльності). Розроблено експериментальну модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

Ключові слова: здоров'язбережувальні навички, здоров'язбережувальні вміння, підготовка майбутнього вчителя початкової школи, здоров'язбережувальна методика, здоров'язбережувальне середовище, молодші школярі, навчально-виховна діяльність.

АННОТАЦІЯ

Долинский Б. Т. Теоретико-методические основы подготовки будущих учителей к формированию здоровьесберегающих навыков и умений у младших школьников в учебно-воспитательной деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Государственное учреждение «Южно-Украинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского». – Одесса, 2011.

В диссертации научно обоснована концепция подготовки будущих учителей начальной школы к формированию здоровьесберегающих навыков и умений у младших школьников в учебно-воспитательной деятельности. В ходе исследования определено, что здоровьесберегающие навыки – это осознанное и стойкое выполнение личностью автоматизированных действий по сохранению и укреплению здоровья в неменяющихся стандартных ситуациях, а здоровьесберегающие умения – способность использовать приобретенные знания и навыки в новых сложных жизненных ситуациях, не вредя как собственному здоровью, так и здоровью других людей.

Профессиональная подготовка будущих учителей начальной школы к формированию

здоровьесберегающих навыков и умений детей младшего школьного возраста в учебно-воспитательном процессе – это целостный педагогический процесс, характеризующийся приобретением студентами фундаментальных знаний в области физического и психического развития детей, их индивидуальных и психофизиологических особенностей, формирование на их основе соответствующих умений и навыков, способствующих осуществлению ими эффективных мероприятий по формированию у школьников здоровьесберегающих навыков и умений в будущей работе, используя различные виды деятельности (учебную, воспитательную, игровую, физкультурно-оздоровительную, экологическую, спортивно-игровую, досуговую). Результатом такой подготовки является готовность студентов к формированию здоровьесберегающих навыков и умений у младших школьников в учебно-воспитательном процессе, которая определяется как психофизиологическое состояние будущего учителя, владеющего теоретическими знаниями, практическими умениями и навыками, системой мотивационных установок по организации и эффективного осуществления здоровьесберегающей деятельности в начальной школе, направленной на формирование здоровьесберегающих навыков и умений у младших школьников в учебно-воспитательном процессе.

Теоретически обоснованы и экспериментально апробированы педагогические условия подготовки будущих учителей начальной школы к формированию здоровьесберегающих навыков и умений у младших школьников (обеспечение положительной мотивации студентов на осуществление здоровьесберегающей деятельности с учащимися начальной школы; взаимосвязь валеологического образования с дисциплинами гуманитарного, социально-экономического, естественно-научного, профессионального и практического циклов профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы; насыщение процесса профессиональной подготовки будущих учителей интерактивными методами обучения, направленные на формирование здоровьесберегающих навыков и умений; привлечение будущих учителей начальной школы к физкультурно-оздоровительной и спортивно-игровой деятельности); выявлены факторы, положительно влияющие на подготовку будущих учителей начальной школы к формированию здоровьесберегающих навыков и умений у младших школьников (здоровьесберегающая среда, положительный социально-психологический климат, саморегуляция поведения в профессиональной деятельности). Разработана экспериментальная модель подготовки будущих учителей начальной школы к формированию здоровьесберегающих навыков и умений у младших школьников на основе личностно-деятельностного, системного, аксиологического, культурологического подходов. Экспериментальная модель реализовывалась поэтапно (когнитивно-обогащающий, деятельностный, практико-ориентированный этапы), на которых комплексно внедрялись определенные педагогические условия. Целью первого – когнитивно-обогащающего этапа было вооружение студентов знаниями относительно воспитания культуры

здоровья, необходимости соблюдения здорового образа жизни, специфики деятельности учителя начальных классов по формированию здоровьесберегающих навыков и умений у младших школьников. Второй – деятельностный – этап предусматривал приобретение прикладных умений и навыков здоровьесберегающей деятельности будущими учителями начальных классов в процессе профессиональной подготовки. Целью завершающего – практико-ориентированного этапа было воплощение будущими учителями полученных знаний, умений и навыков здоровьесберегающей деятельности во время педагогической практики в начальной школе и в летних оздоровительных лагерях.

Ключевые слова: здоровьесберегающие навыки, здоровьесберегающие умения, подготовка будущего учителя начальной школы, здоровьесберегающая методика, здоровьесберегающая среда, младшие школьники, учебно-воспитательная деятельность.

ANNOTATION

Dolinsky B.T. Theoretical methodological principles of future teachers' preparation for primary schoolchildren's health-saving skills and abilities formation in educational activities. – Manuscript.

The thesis aimed at obtaining a Doctor's Degree in speciality 13.00.04 – theory and methodology of professional education. – The state institution “South-Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky”. – Odessa, 2011.

In the thesis the concept of future teachers' preparation for primary schoolchildren's health-saving skills and abilities formation in educational activities is scientifically substantiated; theoretically confirmed and experimentally approved the pedagogical conditions of future teachers' preparation for primary schoolchildren's health-saving skills and abilities formation in educational activities (providing with positive motivation on health-saving activity realization with primary schoolchildren in educational activities; correlation of valeological education with disciplines of humanity, socio-economic, naturally scientific, professional and practical courses of future primary school teachers' professional preparation; satiation of the process of future primary school teachers' professional preparation with interactive methods of education aimed at health-saving skills and abilities formation; attraction of future teachers of primary link of education to physical training health-improving and sports and play activity). The experimental model of future teachers' preparation for primary schoolchildren's health-saving skills and abilities formation in educational activities.

Key words: health-saving skills, health-saving abilities, training of future primary school teachers, health-saving methodology, health-saving environment, primary schoolchildren, educational activity.

